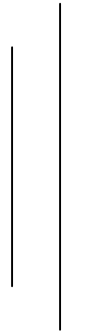

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन

आर्थिक वर्ष २०५१/६०

नेपाल राष्ट्र बैंक
वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग

दुईशब्द

नेपाल राष्ट्र बैंकको पाँच दशक लामो इतिहासलाई हेर्दा यसले वित्तीय क्षेत्रको स्थापना, विकास, विस्तार तथा स्थायित्वको लागि अहम भूमिका निर्वाह गरेको पाईन्छ। समयको गति सँगसँगै नेपालको वित्तीय क्षेत्र पनि अगाडी बढिरहेको छ। वित्तीय संस्थाहरु नयां-नयां उपकरण (Product), सेवा तथा प्रविधि (Service and Technology) सहित बजार सहभागिता (Market Participation) मा जुटेका कारण दिनप्रतिदिन नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका तथा जिम्मेवारीमा जटिलता एवम् चुनौतिहरु थपिँदै गईरहेको तथ्य निर्विवाद छ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८, नेपाल राष्ट्र बैंकको इतिहासमा एउटा कोशे ढुङ्गेको रुपमा आएको छ। यसमा केन्द्रीय बैंकको उद्देश्य तथा कर्तव्य स्पष्ट गरिएको छ। अधिकार क्षेत्रको विस्तार गरिएको छ र यसलाई मौद्रिक नीति निर्माण तथा संचालन, वित्तीय क्षेत्रको दिगो विकासको लागि विवेकपूर्ण नियमन (Prudential Regulation) र नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण (On going Supervision) को कार्यमा केन्द्रीत रही २१ औं शताब्दीको केन्द्रीय बैंकको रुपमा उभ्याउने प्रयास गरिएको छ।

बैंकिङ्ग एवम् वित्तीय क्षेत्रको क्रियाकलाप सधैं अत्यधिक जोखिमयुक्त तवरमा अगाडि बढिरहेको हुन्छ। बैंकिङ्ग एवम् वित्तीय क्षेत्र अर्थव्यवस्थाको मुटुका रुपमा रहने भएको र सर्वसाधारणको निक्षेपको संरक्षक (Trustee) को कार्य समेत गर्नु परेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकले यस क्षेत्रको निगरानी गरिरहनु पर्ने हुन्छ। यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकभित्र बैंक सुपरिवेक्षण र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण गरी दुईवटा विभागको गठन गरी प्रभावकारी रुपमा सुपरिवेक्षण कार्य सम्पन्न भईरहेको छ। फलस्वरुप देशमा स्वस्थ, दिगो र विश्वास योग्य वित्तीय प्रणालीको विस्तार एवम् विकास हुँदै गईरहेको तथ्य सबैको सामु छर्लङ्ग रुपमा रहेको छ।

वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग गठन भएको केही वर्ष मात्र भएको छ। यस बीचमा यसले वित्त कम्पनी, विकास बैंक, सहकारी संस्था र गैरसरकारी संस्थाको विकास गरी यी संस्थाहरुको क्रियाकलाप, स्वस्थ र पारदर्शी रुपमा संचालन गराउने नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कार्य गर्दै आएको छ। यस क्रममा विभागबाट स्थलगत निरीक्षण, गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणका साथै वित्तीय संस्थाका पदाधिकारीसंग छलफल, एवम् अन्तर्क्रिया गरी शसुचित गराउने कार्य गर्दै आईरहेको छ।

विभागले यस वर्षदेखि आफूले सम्पादन गरेका कार्यहरुलाई वार्षिक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनका रुपमा प्रकाशन गर्न लागेको र यो प्रतिवेदन सोही क्रममा पहिलो प्रयासको रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ। यसमा कतिपय कमी कमजोरी एवम् अस्पष्टताहरु हुन सक्छन्। ती कुराहरुलाई सुभाबको रुपमा समयमै औल्याइ दिनु भई हाम्रो प्रयासमा सचेतता प्रदान गरी दिनु भएमा यो विभाग आभारी हुने वचतबद्धता व्यक्त गर्दै त्यस्तो जानकारी उपलब्ध गराई सहयोग गरी दिनु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछु।

अन्त्यमा यस प्रयासमा संलग्न विभागका निर्देशकहरु, नीति योजना एवम् विश्लेषण शाखाका अधिकृत एवम् कर्मचारीहरु आन्तरिक प्रशासन, कम्प्युटर, गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण, कार्यान्वयन शाखा, लगायत सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने, प्रेश, सामान्य सेवा विभाग आदि सबैमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

मिति: २०६० फाल्गुण

(तुलसीप्रसाद उप्रेती)
कार्यकारी निर्देशक
वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग

बिषयसूची

खण्ड- क

परिचय, उद्देश्य र कार्यक्षेत्र

१) परिचय	१
२) उद्देश्य	२
३) कार्यक्षेत्र	३

खण्ड- ख

वित्तीय परिसूचकहरु

४) केही वित्तीय परिसूचकहरु	७
५) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्या	८
६) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप परिचालन र कर्जा लगानी स्थिति	९

खण्ड- ग

निरीक्षणका आधार, किसिम तथा प्रक्रिया

७) निरीक्षणका आधारहरु	११
८) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका किसिमहरु	१२
९) निरीक्षण प्रक्रिया	१३
१०) २०६०।६१ को मौद्रिक नीति तथा निरीक्षण एवम् सुपरिवेक्षण कार्य	१४
११) २०५९।६० को कार्ययोजना	
१२) २०५९।६० को कार्यसम्पादन	१९

खण्ड- घ

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदनको कार्यान्वयन र अन्य

१३) गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण	१९
(क) वित्त कम्पनी	१९
(ख) विकास बैंक	२५
(ग) सहकारी संस्था	२८
१४) प्रतिवेदनको कार्यान्वयन	३४
१. वित्त कम्पनी	३५
२. विकास बैंक	३७
३. सहकारी संस्था	३९
४. गैरसरकारी संस्था	३९
१५) अन्य कार्यहरु	४०
१. विशेष निरीक्षण	४०
२. अनुगमन निरीक्षण	४०
३. छलफल गोष्ठी तथा अन्तर्क्रिया	४०
४. अनुसूचीहरु	

खण्ड- क

परिचय, उद्देश्य र कार्यक्षेत्र

परिचय

वि.सं. २०४० को दशकदेखि देशले अवलम्बन गरेको उदार आर्थिक नीतिको परिणामस्वरूप बैंक एवम् वित्तीय संस्था स्थापना हुने क्रम बढ्दै गयो । वित्तीय कारोवारलाई पारदर्शी बनाउन एवम् बजारमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धा कायम गराउन वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंकहरु, वित्त कम्पनीहरु, लघुवित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकहरु, सहकारी संस्था आदिको स्थापनालाई प्रोत्साहन गरियो । छरिएर रहेको बचतलाई परिचालन गरी स्थानीय स्तरमा लगानी प्रवर्द्धन गर्न सहकारी संस्थाहरुलाई सीमित बैंकिंग कारोवार गर्ने ईजाजत प्रदान गर्नुका साथै गैरसरकारी संस्थालाई वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने अनुमति दिइयो । यसबाट वित्तीय बजारमा विभिन्न किसिमका संस्थाहरुले भिन्नभिन्न रूपले वित्तीय कारोवार गर्न सक्ने वातावरण सृजना भयो । वित्तीय बजारमा नयांनयां उपकरण र प्रविधिको प्रयोग हुनथाल्यो । फलस्वरूप यस क्षेत्रमा विविध प्रकारका जोखिम समेत बढ्दै गए ।

अर्थतन्त्रको दिगो विकासको निमित्त मुल्य स्थिरता कायम गराउने, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने, बैंकिंग तथा वित्तीय प्रणालीको स्वस्थ एवम् भरपर्दो विकासको लागि उपयुक्त नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने केन्द्रीय बैंकका प्रमुख उद्देश्यहरु हुन । फराकिलो हुँदै गएको वित्तीय क्षेत्र र यस क्षेत्रमा बढ्दै गइरहेको जोखिमको कारणले नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो सुपरिवेक्षकको भूमिकालाई पनि समयानुकूल सक्षम बनाउदै सुक्ष्म र गहन रूपमा यस क्षेत्रको निगरानी गर्नुपर्ने देखियो ।

उदारीकरण पश्चात् वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको सुधारको गतीलाई अवरुद्ध हुन नदिई प्रतिस्पर्धी वित्तीय बजारको विकासको लागि बैंकले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमताको विकास एवम् सुदृढीकरण गर्नुपर्ने भयो । यस अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै देशमा स्थापना हुने वाणिज्य बैंकहरु बाहेकका अन्य सम्पूर्ण वित्तीय संस्थाहरुको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका साथै ती संस्थाहरूसंग सम्बन्धित नीति नियमको तर्जुमा गर्न आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन २०५६।३।४ को निर्णयानुसार यस विभागको स्थापना गरी २०५६ साल मार्गबाट विधिवत रूपमा आफ्नो काम शुरु गरेको हो ।

उद्देश्य

कुनैपनि देशको आर्थिक विकासको स्तर निर्धारण गर्न त्यस देशमा भएको वित्तीय प्रगाढता, वित्तीय क्षेत्रको स्वस्थता, आर्थिक स्थिरता, भुक्तानी प्रणालीको सक्षमता आदिलाई मापदण्डको रूपमा लिने गरिन्छ । आर्थिक विकासको गतिलाई सुदृढ वित्तीय प्रणालीले मात्र साथ दिनसक्ने भएकोले वित्तीय क्षेत्रको दिगोपनलाई आर्थिक विकासको संकेतको रूपमा लिईएको हुन्छ । मुलुकको समग्र विकासका लागि वित्तीय क्षेत्रले खेल्ने भूमिकामा संकुचन आउन नदिन केन्द्रीय बैंकले यस क्षेत्रका लागि आवश्यक नियमन जारी गर्दछ र यसको पालनाको अवस्थाको मूल्यांकन गर्न नियमित निरीक्षण र सुपरिवेक्षण कार्य गर्ने गर्दछ ।

अर्थतन्त्रमा देखापर्ने विभिन्न आर्थिक एवम् गैरआर्थिक उतार चढावहरूको प्रभाव वित्तीय क्षेत्रमा पनि पर्दछ । देशको समष्टिगत नीतिहरूको परिणाम स्वरूप वित्तीय क्षेत्रको वित्तीय सम्पत्ति एवम् दायित्वको संरचनामा परिवर्तन आउन सक्दछ । एउटा वित्तीय संस्था यस्ता उचार-चढावबाट प्रभावित भएमा यसको असर समग्र वित्तीय क्षेत्रमा पर्ने भएकोले केन्द्रीय बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको क्रियाकलापको सुक्ष्म निगरानी गर्नुपर्दछ । यसै क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकले देशमा फराकिलो हुँदै गएको वित्तीय क्षेत्रको नियमित रूपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दै आएको छ ।

देशको वित्तीय क्षेत्रलाई वाञ्छित दिशा प्रदान गर्न र यस क्षेत्रमा निहित जोखिम कम गर्न नियमित रूपमा गरिने निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यका उद्देश्यहरू देहाएवमोजिम रहेका छन्-

- देशको द्रुततर आर्थिक विकासका लागि स्वस्थ र कुशल वित्तीय क्षेत्रको निर्माण गर्ने,
- राष्ट्रिय आर्थिक नीति अन्तर्गत वित्तीय क्षेत्रले समुदायको विविध आवश्यकता परिपूर्ति गरेको छ, छैन एकित गर्ने,
- वित्तीय प्रणालीका साथै वित्तीय संस्थाहरूको स्वस्थ एवम् सुरक्षा माफत निक्षेपकर्ताहरूको हितको प्रवर्द्धन गर्ने,
- कुशल वित्तीय बजारको निर्माण गरी वित्तीय स्थिरता कायम गर्ने,
- देशमा प्रचलित नियम, कानून तथा जारी गरिएका निर्देशनहरूको पूर्ण पालना गर्न लगाउने,
- वित्तीय संस्थामा प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा नियन्त्रण प्रणालीको विकास गराउने,
- वित्तीय क्षेत्रमा देखापर्ने पूर्व सावधानी संकेतहरूमाफत समस्यालाई समयमानै पहिचान गर्ने

उपर्युक्त उद्देश्यहरू प्राप्तीका लागि यस विभागले वाणिज्य बैंक बाहेक अन्य सम्पूर्ण वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका साथै संस्थासंग सम्बन्धित नीति निर्माण एवम् नियमन प्रक्रियामा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउदै आएको छ ।

कार्यक्षेत्र

“गैरबैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग”को नाममा गठन भएको यो विभागको मिति २०५९।८।९ देखि नाम परिवर्तन गरी वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग” राखिएको छ । विभाग गठनका समयमा यसको कार्य क्षेत्रअन्तर्गत निम्न संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यको अतिरिक्त तत्सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने समेत रहेको देखिन्छ ।

- कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कारोवार बाहेक)
- ग्रामीण विकास बैंक
- नेपाल औद्योगिक विकास निगम लगायत अन्य विकास बैंक
- सहकारी संस्था
- गैरसरकारी संस्था
- मनिचेञ्जर
- मर्चेण्ट बैंकिङ्ग कार्य गर्ने वित्तीय निकाय
- लघु कर्जामा संलग्न वित्तीय संस्थाहरू
- अफसोर बैंकिङ्गसंग सम्बद्ध वित्तीय संस्था ।

मिति २०५७।२।१८ देखि यो विभाग अन्तर्गत कृषि विकास बैंकका बैंकिङ्ग कारोवार गर्ने कार्यालयहरू समेतको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी थपियो । मनिचेञ्जरको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभागबाट सम्पन्न गर्ने व्यवस्था गरियो ।

२०६० आषाढ मसान्तमा यस विभागको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यक्षेत्र (Supervisory umbrella) भित्र पर्ने वित्तीय संस्थाहरूको नामावली निम्न वमोजिम रहेको छ ।

(क) विकास बैंकतर्फ					
क्र.सं.		के.का.	क्र.सं.		के.का.
१	कृषि विकास बैंक	काठमाण्डौ	२	नेपाल औद्योगिक विकास निगम	काठमाण्डौ
३	नेपाल विकास बैंक लि &	काठमाण्डौ	४	उद्यम विकास बैंक लि	रत्ननगर, चितवन
५	निर्धन उत्थान बैंक लि	सिद्धार्थनगर	६	मालिका विकास बैंक लि	टिकापुर, कैलाली
७	रुरल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेण्टर	काठमाण्डौ	८	सिद्धार्थ विकास बैंक	वुटवल
९	डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेड &	काठमाण्डौ	१०	युनाइटेड विकास बैंक लि	वारा
११	नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लि	काठमाण्डौ	१२	डिप्रोक्स विकास बैंक	रत्ननगर, चितवन
१३	नारायणी औद्योगिक विकास बैंक	रत्ननगर, चितवन	१४	छिमेक विकास बैंक लिमिटेड	हेटौडा
१५	स्वावलम्बन विकास बैंक	जनकपुर	१६.	साना किसान विकास बैंक लिमिटेड	काठमाण्डौ
१७.	पश्चिमाञ्चल विकास बैंक	रुपन्देही			
(ख) ग्रामीण विकास बैंकतर्फ					
क्र.सं.		के.का.	क्र.सं.		के.का.
१	पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड	विराटनगर	२	सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड	धनगढी
३	पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड	वुटवल	४	मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड	नेपालगंज

५	मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड	जनकपुर			
(ग) वित्त कम्पनीतर्फ					
क्र.सं.		के.का.	क्र.सं.		के.का.
१	नेपाल आवास विकास वित्त कं.लिमिटेड &	काठमाडौं	२	नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिड कं.लिमिटेड &	काठमाडौं
३	एन.आइ.डि.सी.क्यापिटल मार्केट लि &	काठमाडौं	४	नेशनल फाइनेन्स कं.लिमिटेड &	काठमाडौं
५	अन्नपूर्ण फाइनेन्स कं.लि &	पोखरा	६	नेपाल शेयर मार्केट एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं
७	पिपुल्स फाइनेन्स लि &	काठमाडौं	८	हिमालय फाइनेन्स एण्ड सेभिड कं.लिमिटेड	काठमाडौं
९	युनाइटेड फाइनेन्स कं.लि ७	काठमाडौं	१०	युनियन फाइनेन्स कं.लिमिटेड &	काठमाडौं
११	हाइसेफ फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं	१२	मर्केण्टाइल फाइनेन्स कं.लिमिटेड	वीरगञ्ज
१३	काठमाण्डौ फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं	१४	इन्भेष्टा फाइनेन्स लि	वीरगञ्ज
१५	नारायणी फाइनेन्स लिमिटेड &	भरतपुर	१६	गोरखा फाइनेन्स कं.लि &	काठमाडौं
१७	नेपाल हाउजिड एण्ड मर्चेण्ट फाइनेन्स लि &	काठमाडौं	१८	पश्चिमान्चल फाइनेन्स कम्पनी लि &	वुटवल
१९	युनिभर्सल फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं	२०	सम्भना फाइनेन्स कं.लि &	वनेपा, काभ्रे
२१	गुडविल फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं	२२	श्रीइन्भेष्टमेण्ट एण्ड फाइनेन्स कं.लिमिटेड &	काठमाडौं
२३	सिद्धार्थ फाइनेन्स लिमिटेड &	सिद्धार्थनगर	२४	लुम्बिनी फाइनेन्स एण्ड लिजिड कं.लिमिटेड &	काठमाण्डौ
२५	यती फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड &	हेटौडा	२६	स्टेण्डर्ड फाइनेन्स लिमिटेड	काठमाण्डौ
२७	एस फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड &	काठमाण्डौ	२८	इण्टरनेशनल लिजिड एण्ड फाइनेन्स कं.लिमिटेड &	काठमाडौं
२९	महालक्ष्मी फाइनेन्स लिमिटेड &	वीरगञ्ज	३०	ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड &	ललितपुर
३१	मर्चेण्ट फाइनेन्स कम्पनी लि	काठमाडौं	३२	भाजुरत्न फाइनेन्स एण्ड सेभिड कं.लि	काठमाडौं
३३	जनरल फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाडौं	३४	नेपाल श्रीलंका मर्चेण्ट बैंक लि &	काठमाडौं
३५	एल्पीक एभरेष्ट फाइनेन्स लि &	काठमाडौं	३६	नेपाल मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड &	काठमाण्डौ
३७	नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लि	भक्तपुर	३८	पोखरा फाइनेन्स लिमिटेड &	पोखरा
३९	जानकी फाइनेन्स कम्पनी लि ७	जनकपुर	४०	सेन्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लि	कुपण्डोल
४१	प्रिमियम फाइनेन्स कम्पनी लि	ललितपुर	४२	अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिग्स कं.लिमिटेड	धरान
४३	मल्टीपरपस सेविडस एण्ड इन्भेष्टमेण्ट कं.लि	राजविराज	४४	वुटवल फाइनेन्स लि	वुटवल
४५	नेपाल बंगलादेश फाइनेन्स एण्ड लिजिड कं.लिमिटेड &	विराटनगर	४६	सृजना फाइनेन्स लि	लाहान
४७	ओम फाइनेन्स लिमिटेड	पोखरा	४८	कस्मिक मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स कं.	काठमाण्डौ
४९	वर्ल्ड मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स कम्पनी	हेटौडा	५०	क्यापिटल मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड	काठमाण्डौ
५१	क्रिष्टल फाइनेन्स लिमिटेड	काठमाण्डौ	५२	रोयल मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड	काठमाण्डौ
५३	गुहेश्वरी मर्चेण्ट बैंकिङ एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड	ललितपुर	५४	पाटन फाइनेन्स कं.लिमिटेड	ललितपुर

५५.	किष्ट मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स लिमिटेड	काठमाडौं	५६.	फेवा फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड,	चिप्लेढुङ्गा,पोखरा
५७.	एभरेष्ट फाइनान्स लिमिटेड	नारायणपथ, सिद्धार्थनगर	५८		
(घ) सहकारी संस्थातर्फ (सिमित वैकिड कारोवार मात्र)					
क्र.सं.		के.का.	क्र.सं.		के.का.
१	नवजीवन सहकारी संस्था लि	धनगढी	२	नव क्षितिज सहकारी संस्था लि	काठमाडौं
३	सगुन सहकारी संस्था लि	काठमाडौं	४	नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था लि	काठमाडौं
५	मकालु यातायात सहकारी संस्था लि	विराटनगर	६	द सहारा लोन, सेविड एण्ड इन्भेष्टमेण्ट कोअपरेटिभस् सोसाइटी	मलंगवा
७	विन्दवासिनी वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	काभ्रे	८	महिला सहकारी संस्था लि	काठमाडौं
९	नेपाल बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि	भापा	१०	राजश्री सेविग्स एण्ड इन्भेष्टमेण्ट को अपरेभि सो.लि	सर्लाही
११	सहकारी वित्तीय विकास संस्था लि	नेपालगञ्ज	१२	नेशनल डेभलपमेण्ट को(अपरेटिभ सोसाइटी लि	ललितपुर
१३	नेपाल सहकारी संस्था लि	काठमाडौं	१४	साना किसान सहकारी संस्था लि	भूमिस्थान, धादिङ
१५	श्री मनकामना सहकारी संस्था लि	काभ्रे,वनेपा	१६	भेरी सहकारी संस्था लि	नेपालगञ्ज
१७	विकु वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	नवलपरासी	१८	अमरावती बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि	काठमाडौं
१९	किसान बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि	लम्की, कैलाली	२०	युनाइटेड वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	काठमाडौं
२१	हिमालय सहकारी संस्था लि	काठमाडौं	२२	स्टार बहुउद्देश्यीय वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	विराटनगर
२३	साना किसान सहकारी संस्था लि	कल्लेरी, धादिङ	२४	.साना किसान सहकारी संस्था लि	छत्रे देउराली, धादिङ
२५	साना किसान सहकारी संस्था लि	चैनपुर, धादिङ	२६	साना किसान सहकारी संस्था लि	वशाह, उदयपुर
२७	साना किसान सहकारी संस्था लि	श्रीअन्तु, इलाम	२८	साना किसान सहकारी संस्था लि	विष्णुपुर, सिराहा
२९	साना किसान सहकारी संस्था लि	कूमरोज, चितवन	३०	साना किसान सहकारी संस्था लि	पिप्ले खड्यौली, चितवन
३१	साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड	सिजुवा, मोरङ	३२	साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड	पृथ्वीनगर, भापा
३३	यति वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	काठमाण्डौ	३४	उपकार वचतकोष तथा ऋण सहकारी संस्था लि	वालिङ्ग स्याङ्गा
(ङ) गैर-सरकारी संस्थातर्फ (लघुकर्जा कारोवार गर्ने)					
क्र.सं.		के.का.	क्र.सं.		के.का.
१	नेपाल ग्रामीण विकास समाज केन्द्र	भानुटोल, विराटनगर	२	नेपाल ग्रामीण विकास संस्था	जमल, काठमाण्डौ
३	नेपाल सिकारा ग्रामीण विकास कार्यक्रम	भण्डारा, चितवन	४	चारतारे युवा क्लव	वाग्लुङ
५	महुली सामुदायिक विकास केन्द्र	बगधुवा, सप्तरी	६	सामुहिक युवा क्लव	वर्दिया
७	सामुदायिक महिला विकास केन्द्र	सप्तरी	८	ग्रामीण समुदायको लागि योजना प्रत्याभूति समूह नेपाल (प्याट्रोन)	धनकुटा
९	ग्रामीण जागरण मन्च	महेन्द्रपथ, वाग्लुङ	१०	सर्वोदय ग्रामीण विकास संघ	ठेलिया, सप्तरी
११	जनजागरण मन्च	रसुवा	१२	राष्ट्रिय शैक्षिक तथा सामुदायिक विकास संस्था (नेरुडो)	कुश्मा, पर्वत

१३	धौलागिरी सामुदायिक श्रोत विकास केन्द्र	वाग्लुङ	१४	नेपाल वातावरण तथा प्रदुषण उन्मूलन युनेस्को क्लव -नेपाल)	गोगबु, काठमाण्डौ
१५	विकासका लागि स्थानीय स्वयं सेवकहरुको प्रयास (सल्भ)	धनकुटा	१६	नेपाल महिला उद्यमी संघ	ललितपुर
१७	महिला अधिकार तथा विकास केन्द्र	काठमाण्डौ	१८.	मानुषी	काठमाण्डौ
१९.	जीवन विकास समाज	मोरङ	२०.	नारी उत्थान तथा बालबालिका संरक्षण संघ	सप्तरी
२१.	महिला आदर्श सेवा केन्द्र	काठमाडौं	२२.	पाटन विजनेस एण्ड प्रोफेशनल वीमेन	ललितपुर
२३.	नारी उत्थान केन्द्र	चितवन	२४.	महिला स्वावलम्बन समाज	चितवन
२५.	नेपाल महिला उत्थान केन्द्र	ललितपुर	२६.	भगवान युवा क्लव	काठमाण्डौ
२७.	श्रृजनात्मक महिला वातावरण विकास संस्था	काठमाण्डौ	२८.	श्रृजना सामुदायिक विकास केन्द्र	सिरहा
२९.	सृजना विकास केन्द्र	पोखरा	३०.	सिगाना युवा क्लव	वाग्लुङ
३१	घरेलु तथा साना उद्योग संघ	काठमाडौं	३२	ग्रामीण क्षेत्र विकास तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	पर्वत
३३.	आदर्श युवक क्लव	भक्तपुर	३४	सोसाईटी वेलफेयर एक्सन नेपाल (स्वान)	दाङ
३५	सोसल अपग्रेड इन प्रोग्रेस अफ एजुकेशनल रिजन (सुपर)	दाङ	३६	नेपाल महिला सामुदायिक सेवा केन्द्र	दाङ
३७	ग्रामीण महिला उत्सुकता विकास मञ्च	सुनसरी	३८.	ग्रामीण महिला विकास संस्था,	दाङ, घोराही
३९.	आमा समाज संघ	चितवन	४०.	ग्रामीण महिला उत्थान केन्द्र	दाङ, घोराही

&सर्वसाधारणमा शेयर निष्काशन गरिसकेका बैंकिङ तथा वित्तीय संस्थाहरु ।

खण्ड- ख

वित्तीय परिसूचकहरु *

१. केही वित्तीय परिसूचकहरु

(रु. करोडमा)

क्र.सं.	शीर्षक	आ.व.				
		२०५५।५६	२०५६।६७	२०५७।५८	२०५८।५९	२०५९।६०
१)	कूल गार्हस्थ उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	३३००२	३६६२५	३९३५७	४०४४८	४२८४८
२)	कूल निक्षेप#	१३६११	१६५९८	१९५९५	२२३६७	२४६६६
(क)	वाणिज्य बैंकहरु	१२७२०	१५४९४	१८१७७	१८५१४	२००७३
(ख)	अन्य वित्तीय संस्थाहरु	८९१	११०४	१४१८	३८५३	४५९३
३)	कूल कर्जा#	९०१३	१०६९९	१२३०५	१५४१६	१७३२१
(क)	वाणिज्य बैंक	८१७६	९६३२	१०९१२	११३१७	१२५२८
(ख)	अन्य वित्तीय संस्था	८३७	१०६७	१३९३	४०९९	४७९३
४)	कूल निक्षेप/गार्हस्थ उत्पादन (प्रतिशत)	४१.२४	४५.३२	४९.७८	५५.३०	५७.५६
५)	कूल कर्जा/गार्हस्थ उत्पादन (प्रतिशत)	२७.३१	२९.२१	३१.२६	३८.११	४०.४२
६)	कूल निक्षेपमा वाणिज्य बैंकको अंश (प्रतिशत)	९३.४५	९३.३५	९२.७६	८२.७७	८१.३८
७)	कूल निक्षेपमा अन्य वित्तीय संस्थाको अंश (प्रतिशत)	६.५५	६.६५	७.२४	१७.२३	१८.६२
८)	कूल कर्जामा वाणिज्य बैंकको अंश (प्रतिशत)	९०.७१	९०.०२	८८.६८	७३.४१	७२.३३
९)	कूल कर्जामा अन्य वित्तीय संस्थाको अंश (प्रतिशत)	९.२९	९.९८	११.३२	२६.५९	२७.६७
१०)	कूल गार्हस्थ उत्पादनको वृद्धिदर (प्रचलित मूल्यमा) (प्रतिशत)	१३.९	११.९	७.५	२.८	५.९
११)	कूल गार्हस्थ उत्पादनको वृद्धिदर (२०५१।५२ को मूल्यमा) (प्रतिशत)	४.५	६.१	७.४	(०.५)	२.४
१२)	कूल निक्षेपको वृद्धिदर (प्रतिशत)	-	२१.९५	१८.०६	१४.१५	१०.२८
१३)	कूल कर्जाको वृद्धिदर (प्रतिशत)	-	१८.७१	१५.०१	२५.२८	१२.३६

गैरसरकारी संस्थाको निक्षेप र कर्जा समावेश छैन ।

देशको कूल गार्हस्थ उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा) आ.व. २०५७।५८, २०५८।५९ र २०५९।६० मा क्रमशः ७.५ प्रतिशत, २.८ प्रतिशत र ५.९ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ भने आ.व. २०५१।५२ को स्थिर मूल्यमा क्रमशः ७.४ प्रतिशत, (-) ०.५ प्रतिशत र २.४ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ, जबकि सो अवधिमा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः २.३ प्रतिशत, ३ प्रतिशत र ३.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै सोही अवधिमा बैंक एवम् वित्तीय क्षेत्रको निक्षेपको वृद्धि दर क्रमशः १८.०६ प्रतिशत, १४.१५ प्रतिशत र १०.२८ प्रतिशत रहेको छ भने कर्जाको वृद्धि दर क्रमशः १५.०१ प्रतिशत, २५.२८ प्रतिशत र १२.३६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । आ.व. २०५८।५९, २०५९।६० मा वित्तीय क्षेत्रको निक्षेप वृद्धि दर, कर्जाको वृद्धिदरभन्दा कम रहेको देखिन्छ । यसो हुनुमा देशमा अशान्ति र असुरक्षा प्रमुख कारकको रूपमा देखिन्छ ।

सो अवधिमा देशको कूल गार्हस्थ उत्पादन/निक्षेप अनुपात अंश क्रमशः ४९.७८ प्रतिशत, ५५.३० प्रतिशत र ५७.५६ प्रतिशत रहेको छ भने कूल गार्हस्थ उत्पादन/कर्जा अनुपात क्रमशः ३१.२६ प्रतिशत, ३८.११ प्रतिशत र ४०.४२ प्रतिशत रहेको छ ।

त्यस्तै उक्त अवधिमा कूल निक्षेपको संरचनामा वाणिज्य बैंकहरूको अंश क्रमशः ९२.७६ प्रतिशत, ८२.७७ प्रतिशत र ८१.३८ प्रतिशत रहेको छ भने अन्य वित्तीय संस्थाको अंश क्रमशः ७.२४ प्रतिशत, १७.२३ प्रतिशत र १८.६२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। निक्षेपको अंशमा वाणिज्य बैंकको अंश क्रमशः कम हुँदै गएको र वित्तीय संस्थाको अंश क्रमशः बढेको देखिन्छ। त्यस्तै उक्त अवधिको कूल कर्जामा वाणिज्य बैंकको अंश क्रमशः ८८.६८ प्रतिशत, ७३.४१ प्रतिशत र ७२.३३ प्रतिशत रहेको र वित्तीय संस्थाको अंश क्रमशः ११.३२ प्रतिशत, २६.५९ प्रतिशत र २७.६७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। यसरी कर्जातर्फ पनि वाणिज्य बैंकको अंश उल्लेख्य रूपमा घटेको देखिन्छ भने वित्तीय संस्थाको अंश उल्लेख्य रूपमा बढेको देखिन्छ।

नेपालको बैंकिङ तथा वित्तीय बजारको इतिहासमा वाणिज्य बैंक स्थापना भै कार्य गर्दै आएको भण्डै सात दशक भईसकेको छ भने वित्तीय संस्थाको इतिहास भण्डै एक दशकको मात्र रहेको छ। एक दशकको छोटो अवधिमा वित्तीय संस्था पनि संख्यात्मक एवम् कारोवारको परिमाणका आधारमा वित्तीय बजारमा प्रमुख हिस्सेदारको रूपमा विकसित भईरहेका देखिन्छन्।

२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यात्मक विवरण*

क्र.सं.	संस्थाको नाम	वर्ष				
		२०५६ आषाढ	२०५७ आषाढ	२०५८ आषाढ	२०५९ आषाढ	२०६० आषाढ
१)	वाणिज्य बैंक	१३	१३	१५	१६	१७
२)	गैर बैंक वित्तीय संस्था	८९	१००	११४	१३४	१५२
	(क) वित्त कम्पनी	४४	४६	४८	५४	५७
	(ख) विकास बैंक	६	६	९	१०	१०
	(ग) लघुवित्त विकास बैंक	६	७	८	११	११
	(घ) सहकारी संस्था	३३	३४	३४	३४	३४
	(ङ) गैरसरकारी संस्था	०	७	१५	२५	४०
३)	वाणिज्य बैंकको वृद्धि प्रतिशत	-	-	१५.३८	६.६६	६.२५
४)	गैरबैंक वित्तीय संस्थाको वृद्धि प्रतिशतमा	-	१२.३६	१४	१७.५४	१३.४३
५)	कूल संख्यामा वाणिज्य बैंकको संख्याको प्रतिशत	१२.७५	११.५०	११.६३	१०.६७	१०.०६
६)	कूल संख्यामा वित्तीय संस्थाको संख्याको प्रतिशत	८७.२५	८८.५०	८८.३७	८९.३३	८९.९४

नेपालको वित्तीय प्रणालीमा अन्य वित्तीय संस्थाको संख्या वि.सं. २०६० को दशकमा उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको छ। वित्तीय क्षेत्रमा गरिएको उदारीकरणको फलस्वरूप यस क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी बढेको र सरकारी क्षेत्रका बैंकको तुलनामा निजी क्षेत्रबाट संचालित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कार्य सम्पादन स्तर समेत उच्च रहेको देखिन्छ। साथै यी संस्थाहरूको बजार हिस्सा (Market share) पनि क्रमशः बढिरहेको छ।

नेपालमा विगत तीन वर्षमा वाणिज्य बैंकको संख्यात्मक वृद्धि क्रमशः १५.३८ प्रतिशत, ६.६६ प्रतिशत र ६.२५ प्रतिशत देखिन्छ भने सोही अवधिमा वित्तीय संस्थाको वृद्धि क्रमशः १४ प्रतिशत, १७.५४ प्रतिशत र १३.४३ प्रतिशत भएको देखिन्छ। २०५८ आषाढ, २०५९ आषाढ र २०६० आषाढमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कूल संख्या क्रमशः १२९, १५० र १६९ रहेकोमा उक्त संख्यामध्ये क्रमशः ११.६३ प्रतिशत बैंक, ८८.३७ प्रतिशत वित्तीय संस्था, १०.६७ प्रतिशत बैंक, ८९.३३ प्रतिशत वित्तीय संस्था र १०.०६ प्रतिशत बैंक ८९.९४ प्रतिशत, वित्तीय संस्था रहेको देखिन्छ।

३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन र कर्जा लगानी स्थिति*

(रु. करोडमा)

क्र.सं.	संस्थाहरू	निक्षेप			कर्जा		
		२०५८	२०५९	२०६०	२०५८	२०५९	२०६०
१)	वाणिज्य बैंक	१८१७७	१८५१४	२००७३	१०९१२	११३१७	१२५२८
२)	वित्तीय संस्थाहरू#	१४१८	३८५३	४५९३	१३९३	४०९९	४७९३
	(क) वित्त कम्पनी	११६५	१३४५	१६५१	१०८७	११९५	१४४७
	(ख) ग्रामीण विकास बैंक	२८	३४	४५	१००	११४	१३०
	(ग) विकास बैंकहरू (लघुवित्त कारोवार गर्ने समेत)	८३	२३१७	२७०५	८४	२६५९	३०७०
	(घ) सहकारी संस्था	१४२	१५७	१९२	१२२	१३१	१४६

३)	कर्जा निक्षेप अनुपात (प्रतिशत)			
	(क) वाणिज्य बैंक	६०.०३	६१.१३	६२.४१
	(ख) वित्तीय संस्था	९८.२४	१०६.३८	१०४.३५

गैरसरकारी संस्थाको निक्षेप र कर्जा समावेश नभएको ।

वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निक्षेप परिचालन तथा कर्जा लगानीको अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा वाणिज्य बैंकको कर्जा निक्षेप अनुपात २०५८ आषाढ २०५९ आषाढ र २०६० आषाढमा क्रमशः ६०.०३, ६१.१३ र ६२.४१ रहेको देखिन्छ । यसबाट वाणिज्य बैंकतर्फ कर्जा निक्षेप अनुपात क्रमशः बढ्दै गएतापनि यसको वृद्धि त्यति उल्लेख्य रहेको देखिँदैन र कूल निक्षेपको दुई तिहाई भन्दा कम रकम मात्र कर्जा लगानी गरेको देखिन्छ । वित्तीय संस्थाको कर्जा निक्षेप अनुपात २०५८ आषाढ, २०५९ आषाढ र २०६० आषाढमा क्रमशः ९८.२४, १०६.३८ र १०४.३५ रहेको देखिन्छ । वाणिज्य बैंकको निक्षेप कर्जा अनुपात कम रहनुको कारण बैंकको निक्षेप कर्जा सापट वाहेक अन्य बैंकिङ्ग सेवामा प्रयोग हुनु हो । वित्तीय संस्थाको क्रियाकलाप लगानी बाहेक अन्य बैंकिङ्ग सेवामा कम रहेको कारण अधिकांश स्रोत कर्जा लगानीमा केन्द्रीत हुने गरेको देखिन्छ ।

* स्रोत:

- (१) आर्थिक सर्वेक्षण, २०५९।६० (अर्थ मन्त्रालय) ।
- (२) Banking and Financial Statistics Volume No. 39-41. (NRB)
- (३) Non-bank Financial Statistics Volume 4 and 5. (NRB)

खण्ड- ग

निरीक्षणका आधार, किसिम, प्रक्रिया र अन्य

वित्तीय संस्थाहरूको कारोवारको यथार्थता, संस्थाको स्वस्थता, प्रतिफलको दर, संगठनात्मक स्वरूप, व्यवस्थापन सक्षमता र सम्बद्ध पक्षहरूको हितको जगेर्ना जस्ता क्षेत्रहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी वास्तविकता ऐकिन गर्न केही आधार एवम् मापदण्डहरूको आवश्यकता पर्दछ। सुपरिवेक्षकले केन्द्रीय बैंकको नियमक प्रचलित कानूनहरू अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्त एवम् मापदण्डलाई आधार बनाई वित्तीय संस्थाको समग्र मूल्यांकन गर्दछन्। यसैगरी कारोवारको परिमाण, संस्था संचालनको अवस्था, कारोवार सम्बन्धी पूर्व संकेत आदिले कुन प्रकारको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने हो तय गरिन्छ। वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका आधारहरू, किसिम तथा प्रक्रिया आदिलाई संक्षेपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ।

१. निरीक्षणका आधारहरू

देशको दिगो आर्थिक विकासका लागि स्वस्थ वित्तीय क्षेत्रको आवश्यकता पर्दछ। स्वस्थ र भरपर्दो वित्तीय क्षेत्रको निर्माणमा केन्द्रीय बैंकको अग्रणी भूमिका रहने कुरा निर्विवाद छ। यसै सन्दर्भमा यस बैंकले वित्तीय संस्थाहरू स्थापनाका लागि समयानुकूल नीति निर्माण गर्ने र स्थापित संस्थाको कारोवारलाई स्पष्ट दिशा निर्देश गरी स्वस्थ, पारदर्शी र दिगो वित्तीय प्रणाली स्थापनार्थ आवश्यक निर्देशन जारी गर्ने गर्दछ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को प्रस्तावनामा अन्य कार्यका अतिरिक्त “बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको स्वस्थ विकासको लागि उपयुक्त नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्न र मुलुकको समग्र बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणाली प्रति सर्वसाधारणको विश्वसनियता अभिवृद्धि गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकको रूपमा यस बैंकको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले” भन्ने उल्लेख छ। सोही ऐनको परिच्छेद ९ बैंकको नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण शीर्षकका विभिन्न दफामा निक्षेप लिन वा कर्जा दिन बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने, व्याजदरमा बन्देज, बैंकबाट इजाजत लिनुपर्ने, बैंकले नियमन गर्ने, बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्था र कर्जा नियन्त्रण अर्थात् तोकिएको क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने, बैंक समक्ष सूचना पेश गर्नुपर्ने, डिवेञ्चर तथा वित्तीय उपकरण जारी गर्न स्वीकृति लिनुपर्ने, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण, आपसी सहयोग आदान-प्रदान गर्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्था उपर नियन्त्रण, सूचना नेटवर्कको स्थापना, कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना आदि शीर्षकमा विभिन्न कार्याधिकार प्रदान गरेको छ।

ऐनको उपर्युक्त व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही विभागले वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दै आएको छ। निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका आधार अन्तर्गत प्रचलित ऐन, कानून, नीति नियम, बैंकिङ क्षेत्रका लागि निर्दिष्ट अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डहरू, विश्वका अन्य केन्द्रीय बैंकहरू एवम् यस्ता बैंकहरूका आधिकारिक समितिहरूका आधारपत्रहरू, सिद्धान्तहरू, BIS तथा BASEL Committee ले निर्धारण गरेका मापदण्डहरू पर्दछन्। नेपालमा पनि निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि तिनै आधारहरू उपयोग गरिन्छ। संक्षेपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका आधारलाई निम्न बमोजिम प्रस्तुत गर्न सकिन्छ।

- (क) नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८,
- (ख) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९
- (ग) यस बैंकद्वारा जारी गरिएका निर्देशनहरू,

- (घ) सम्बन्धित ऐनहरू (वाणिज्य बैंक ऐन, विकास बैंक ऐन, वित्त कम्पनी ऐन, कम्पनी ऐन, सहकारी ऐन, वित्तीय मध्यस्थकर्ता सम्बन्धी ऐन र नियमावली)
- (ङ) प्रचलित नेपाल कानूनहरू र नियमावलीहरू
- (च) बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुलीका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन तथा सो सम्बन्धी विनियमावली,
- (छ) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कानून तथा स्थापित सिद्धान्तहरू,
- (ज) BIS (Bank for International Settlement) ले तयार गर्ने दस्तावेजहरू,
- (झ) BASEL Committee का प्रकाशनहरू,
- (ञ) BASEL- Core Principles for Effective Banking Supervision, र बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण सम्बन्धी निर्देशिका (Manual) हरू,
- (ट) सम्बन्धित संस्थाको प्रबन्ध पत्र, नियमावली, साधारण सभाका निर्णयहरू एवम् स्वस्थ, दिगो र पारदर्शी ढङ्गले संस्था संचालनका लागि तयार गरी संचालक समितिबाट अनुमोदित नीति, नियम, निर्देशिका इत्यादि,
- (ठ) अन्तर्राष्ट्रिय लेखा सिद्धान्तहरू (International Accounting Standard (IAS))

यसरी देशमा विस्तारित वित्तीय क्षेत्रको सुक्ष्म निगरानीका लागि यस बैंकले उपर्युक्त विभिन्न आधार समेतको सहयोगमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको निरीक्षण निर्देशिका तयार गरी निरीक्षण कार्य सम्पन्न गर्दै आएको छ ।

२. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका किसिमहरू

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ को अधिनमा रही विभागबाट स्थलगत र गैरस्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण भईरहेको छ । विनियमावलीका अनुसार देहाए वमोजिम वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने गरिन्छ ।

१. स्थलगत निरीक्षण

(क) समष्टिगत निरीक्षण:

विभागले सम्बन्धित संस्थामा निरीक्षण टोली पठाई स्थलगत निरीक्षण गर्दछ । यस्तो टोलीमा निरीक्षणका विभिन्न क्षेत्रसंग सम्बन्धित कर्मचारी समावेश गरिन्छ । स्थलगत निरीक्षण गर्नु पूर्व सम्बन्धित संस्थालाई सामान्यतया १५ दिन अगावै सूचना गरी आवश्यक कागजात तयार गर्न लगाइन्छ । स्थलगत निरीक्षणमा संस्थाका शाखाहरू, संस्थाले लगानी गरेका परियोजनाहरू समेतको निरीक्षण गर्ने गरिन्छ । स्थलगत निरीक्षण समष्टिगत (Corporate Level) को हुने भएकोले CAMELS Rating गरेर संस्थाको Grading समेत गरिन्छ ।

(ख) लक्षित निरीक्षण:

विभागले स्थलगत निरीक्षण गर्दा वित्तीय संस्थाको कुनै विशेष क्षेत्र वा शाखा कारोवार मात्र समेट्ने गरी लक्षित निरीक्षण गर्न सक्छ ।

(ग) अनुगमन निरीक्षण:

निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका विसङ्गतिको आधारमा सम्बन्धित वित्तीय संस्थालाई दिइएको निर्देशन पालना भएनभएको हेर्न विभागले अनुगमन निरीक्षण गर्न सक्दछ । यस्तो निरीक्षण स्थलगत वा गैरस्थलगत मध्ये कुनै पनि विधिबाट गर्न सकिन्छ ।

(घ) विशेष निरीक्षण:

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण, सार्वजनिक संचार माध्यम, उजूरी एवम् अन्य स्रोतबाट प्राप्त जानकारीको आधारमा कुनै वित्तीय संस्थामा निक्षेपकर्ताकोपहित विपरित कार्य भईरहेको वा अनियमितता भइरहेको वा वित्तीय संस्था सुचारुरूपले संचालन नभएको वा सर्वसाधारणलाई गलत सूचना प्रवाह गरिरहेको भन्ने विभागले महसुश गरेमा वा विभागलाई आवश्यक लागेमा विभागबाट यस्तो वाणिज्य बैंक वा वित्तीय संस्थाको विशेष निरीक्षण गर्ने गरिन्छ ।

२. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण:

संस्थाको कारोवार एवम् वित्तीय स्थिति दर्शाउने विस्तृत विवरण वा सूचनाहरु विभागमा भिकाई विश्लेषण गरी गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य गरिन्छ । यस्तो सुपरिवेक्षणबाट वित्तीय संस्थाको कारोवार एवम् वित्तीय स्थितिबारे पूर्व सावधानी संकेत प्राप्त हुने भएकोले विभागले दुईवटा गैरस्थलगत इकाईबाट गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य गरिरहेको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत पनि विभागको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढीकरण गर्ने कार्य भईरहेको छ ।

३. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रिया

यस बैंकले आफ्नो स्थापनाकालदेखिनै विभिन्न निर्देशिका तयार गरी सो अनुरूप आवश्यक प्रक्रियाको अवलम्बन गरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई सकेसम्म यथार्थ र उद्देश्यमूलक बनाउने प्रयत्न गरेको पाइन्छ । निरीक्षण निर्देशिकाको अभावमा विभिन्न निरीक्षण टोलीको कार्यमा एकरूपता नआउने र निर्देशिकामा कार्य प्रक्रियाको उल्लेख नहुँदा निरीक्षण कार्यको शुरूआत र अन्त्य एवम् निरीक्षण प्रतिवेदन समेत भिन्नभिन्न ढाँचामा प्रस्तुत भई कार्यान्वयनमा समेत असजिलो हुने भएकोले विभागले निर्देशिका तयार गरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य सम्पन्न गर्ने गरेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियम बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेवमोजिम संचालक समितिको मिति २०५९।१२।४ गतेको बैठकबाट निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ पारित भई हाल सोही विनियमावली अन्तर्गत रही वित्तीय संस्थाहरुको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य गरिदै आएको छ । उक्त विनियमावलीले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य प्रणाली, निरीक्षक तथा सुपरिवेक्षकको आचारसंहिता, उत्तरदायित्व एवम् कर्तव्य, स्थलगत निरीक्षण, गैरस्थलगत निरीक्षण, निरीक्षण प्रतिवेदन, प्रतिवेदन कार्यान्वयन, नीति योजना तथा विश्लेषण एवम् विविध शीर्षकमा निरीक्षण कार्य प्रक्रिया निर्धारण गरेको छ । जसअनुसार विभागले प्रत्येक वर्ष वार्षिक कार्ययोजना निर्माण गरी गभर्नरबाट अनुमोदन भएपछि सो बमोजिम निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नुपर्ने र कार्य योजनाको प्रगति समिक्षा त्रैमासिक रूपमा कार्य योजना समितिले गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसबाहेक सो विनियमावलीले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियाका सम्बन्धमा विभिन्न दफामा निम्न बमोजिम विस्तृत कार्यविधि उल्लेख गरेको छ ।

- विभागको संगठनात्मक स्वरूप निर्धारण,
- निरीक्षक तथा सुपरिवेक्षकको आचार संहिता उत्तरदायित्व एवम् कर्तव्य,

- निरीक्षणका किसिमहरु,
- निरीक्षण प्रतिवेदन तयारी र समय निर्धारण,
- निरीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा र समेट्नु पर्ने विषयवस्तु,
- निरीक्षण प्रतिवेदन चलान एवम् अभिलेख,
- निरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन,
- नीति निर्देशन कार्यान्वयन समिति र यसको काम कर्तव्य र अधिकार,
- नियमन उल्लंघन गरेमा हुने सजायँ,
- आर्थिक, जरिवाना र सजायँको कार्यविधि,
- नीति योजना तथा विश्लेषण ।

यसरी उपर्युक्त विनियमावली लागु भएपश्चात् विभागले सोही विनियमावलीले व्यवस्था गरेको कार्यप्रक्रिया अपनाई वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य गरिरहेको छ । उपलब्ध जनशक्ति एवम् भौतिक सुविधाको सीमाभित्र रहेर विभागले प्रत्येक वर्ष निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरिने वित्तीय संस्थाको संख्यामा वृद्धि गर्दै निरीक्षण कार्यलाई गुणात्मक रूपमा परिमार्जन गर्ने प्रयास गरिरहेको छ ।

४. आ.व. २०५९/६० को मौद्रिक नीति र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रत्येक वर्ष चालु वर्षको मौद्रिक नीतिको सिंहावलोकन र आगामी वर्षको मौद्रिक नीति घोषणा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सो अनुसार २०६० सालको मौद्रिक नीतिमा वित्तीय प्रणालीको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सुपरिवेक्षण इकाईलाई सुदृढ गर्दै लगिने कुरा समेत उल्लेख गरिएको छ । साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई देहाएअनुसार थप सेवाहरु उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) वित्तीय प्रणालीमा बढ्दै गएको निष्कृत्य कर्जा व्यवस्थापन गर्न सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापना गरिने ।
- (ख) कर्जा सूचना प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने ।
- (ग) विकास बैंकले आफ्नो वित्तीय स्रोतको २०% सम्म र वित्त कम्पनीले आफ्नो कूल निक्षेप संकलन सीमाको २.५ गुणासम्म बचत निक्षेप परिचालन गर्न पाउने ।
- (घ) अनिवार्य नगद मौज्जात सम्बन्धी व्यवस्थामा परिवर्तन ।
- (ङ) क्षेत्रीय सुपरिवेक्षण इकाईको स्थापना गर्ने ।

उपर्युक्त व्यवस्थाबाट वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको जोखिम न्यून गर्न वित्तीय संस्थाहरुको सुक्ष्म निगरानी राख्ने र वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दो जटिलता संगसंगै विभागको कार्य दक्षता निरन्तर अभिवृद्धि गर्नुपर्ने भएको छ । साथै सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीको स्थापनाबाट वित्तीय संस्थाको बोझ भईसकेको Non-performing Assets को व्यवस्थापनमा सघाउ पुग्ने देखिन्छ भने कर्जा असुली न्यायाधिकरणको स्थापना पनि भईसकेको छ ।

साथै मौद्रिक नीतिका उपर्युक्त व्यवस्थाबाट कर्जा सूचना प्रणालीको विकास भई कर्जा जोखिमलाई कम गर्न मद्दत पुग्ने, बचत निक्षेप परिचालनबाट केही हदसम्म भएपनि कम लागतको स्रोत परिचालन गर्न सघाउ पुऱ्याउने र वित्तीय संस्थाको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन सघाउ पुऱ्याउने देखिन्छ ।

५. वार्षिक कार्ययोजना

विभागले २०५१।६० मा देहाएवमोजिमका कार्यहरु सम्पन्न गर्ने कार्ययोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरेको थियो ।

अनुसूची- १

सि.नं.	कार्य विवरण
१)	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक, सहकारी संस्था तथा FINGO को Off-site Supervision प्रणाली विकसित गर्ने
	(क) अफ-साइट मार्गदर्शन वनाउने
	(ख) सफ्टवेयरको विकास
	(ग) तालिम
२)	स्थलगत निरीक्षण
	(क) कृषि विकास बैंक, मु.का. -१
	१. सुपरिवेक्षण कार्यालय - ४ र सो अन्तर्गतका संलग्न तालिका मध्येका शाखाहरु
	(ख) नेपाल औद्योगिक विकास निगम के.का.- १
	(ग) अन्य विकास बैंक - ६
	(घ) ग्रामिण विकास बैंक - ४
	(ङ) वित्त कम्पनी - २६
	(च) सहकारी संस्था - ७
	(छ) गैरसरकारी संस्था - १०
३)	सबै वित्तीय संस्थाहरुको त्रैमासिक, अर्ध वार्षिक तथा वार्षिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
४)	निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावलीका सम्बन्धमा विभागका निरीक्षकका बीचमा दुईवटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
५)	वित्तीय संस्थाहरुको बाह्य लेखापरीक्षकसँग एक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
६)	वित्त कम्पनी लेखापरीक्षण समितिका संयोजकसँग एक दिने अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
७)	विकास बैंकको निर्देशन सम्बन्धमा निरीक्षकहरुको संलग्नतामा एक दिने अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
८)	निरीक्षणको क्रममा हासिल भएका अनुभव सम्बन्धमा सबै निरीक्षकहरुको सहभागितामा दुईवटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
९)	निरीक्षणको प्रभावकारीता सम्बन्धमा सबै किसिमका विकास बैंकका अध्यक्ष तथा कार्यकारी प्रमुखहरूसँग एउटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
१०)	बाह्य निकायद्वारा ४ वटा वित्तीय संस्था (विकास बैंक- २, वित्त कम्पनी- २) को स्थलगत निरीक्षण गराउने
	अन्य कार्यहरु
	- वित्तीय संस्थाहरुको आवश्यकतानुसार लक्षित, विशेष तथा अनुगमन निरीक्षण गर्ने ।
	- साप्ताहिक तरलता अनुगमन गर्ने
	- अन्य परिआउने कार्यहरु गर्ने

६. कार्य सम्पादन

विभागको आ.व. २०५९।६० को कार्यसम्पादन प्रगति समिक्षा निम्न वमोजिम रहेको छ ।

	कार्य सम्पादन (प्रतिशतमा)	कैफियत
१.	Mission of the Year	
२.	कृषि विकास बैंक, ने.औ.वि.नि., लघुवित्तको कारोवार गर्ने विकास बैंक, सहकारी तथा NGO को Off-Site Supervision प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने ।	९०%
३.	स्थलगत निरीक्षण	
(क)	कृषि विकास बैंक - १० शाखा	५०%
(ख)	विकास बैंक - ७	१५७%
(ग)	वित्त कम्पनी - २७	९६.२९%
(घ)	सहकारी संस्था - १०	१३०%
(ङ)	गैरसरकारी संस्था - ३	१३३%
३.	गैरस्थलगत (अफसाइट) निरीक्षण	
(क)	लेखापरीक्षण भएको वासलात, नाफा नोक्सान हिसाव तथा तीसंग सम्बन्धित अनुसूचिहरूको आधारमा वित्त कम्पनीहरू, विकास बैंक, सहकारी संस्थाहरूको अफसाइट निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	वित्त कम्पनी ९६% विकास बैंक ८६% सहकारी ६९%
(ख)	विकास बैंकहरू, वित्त कम्पनीहरू र सहकारी संस्थाहरूको कारोवार तथा वित्तीय स्थिति दर्शाउने किसिमले मुख्य मुख्य परिसूचकहरूको मासिक रूपमा विश्लेषण गर्ने र त्रैमासिक रूपमा प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	१००%
(ग)	विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा सहकारी संस्थाहरूको साप्ताहिक रूपमा तरलता अनुगमन गर्ने ।	१००%
४.	वित्तीय संस्थाहरूको आवश्यकतानुसार विशेष निरीक्षण गर्ने ।	१००%
५.	नेपाली परामर्शदाताबाट वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गराउने (Contracting out)	-
६.	स्थलगत अनुगमन निरीक्षण (कम्तिमा १० वित्त कम्पनीहरू सहित)	१००%
७.	प्रतिवेदन सम्बन्धमा छलफल	-
	वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत र गैरस्थलगत निरीक्षण पछि उठेका मुख्य मुख्य वृद्धाहरूको सम्बन्धमा सम्बन्धित संस्थाका संचालकहरू तथा व्यवस्थापनसंग छलफल गर्न यस विभागका विभागीयप्रमुखको संयोजकत्वमा आवश्यकतानुसार यस्ता मिटिङको आयोजना गर्ने ।	आवश्यकतानुसार तीसवटा भन्दा बढी वित्तीय संस्थाका संचालक एवम् व्यवस्थापनसंग छलफल गरिएको ।
८.	तालिम	
(क)	Off-site शाखामा काम गर्ने वा भविष्यमा काम गर्नसक्ने कर्मचारीलाई कम्प्यूटर Software सम्बन्धी तालिम गर्ने ।	-
		NRB Re-engineering अन्तर्गत अफ साइट निरीक्षकहरूलाई अफ साइट सम्बन्धी तालिम दिने कार्य भैरहेको ।

९.	गोष्ठी		
(क)	कृषि विकास बैंकने.औ.वि.नि.को निरीक्षण दिग्दर्शन लागू भएपछि निर्देशिका सम्बन्धि परिचयात्मक गोष्ठी संचालन गर्ने ।	-	निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ र निरीक्षण निर्देशिका तयार भई लागू भएको सन्दर्भमा प्रस्तावित गोष्ठी गर्न आवश्यक नदेखिएको विनियोजित बजेटबाट विकास बैंक निरीक्षण सम्बन्धी गोष्ठी सम्पन्न गरिएको ।
(ख)	विकास बैंक, वित्त कम्पनीका लागि Corporate Governance तथा अन्य वित्तीय संस्थाहरूका लागि स्वनियमन(Self-regulation) को आवश्यकता र औचित्यता विषयक परिचयात्मक गोष्ठी संचालन गर्ने ।	१००%	विकास बैंक संचालनमा स्वनियमनको महत्व र सहकारी संस्थाका निर्देशन सम्बन्धी गरी दुई वटा गोष्ठी सम्पन्न गरिएको ।
(ग)	विकासबैंक तथा वित्त कम्पनीका आन्तरिक लेखापरीक्षकसंग एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	-	ISO Partner ले सोही प्रकृतिको कार्यक्रम संचालन गरेकोले यस विभागले गरिरहन उपयुक्त नदेखिएको ।
१०.	निरन्तर दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम		भैरहेको ।

उपर्युक्त वमोजिम विभागले आ.व. २०५९/६० मा कार्ययोजनामा उल्लेख गरेका कार्यहरूमध्ये अधिकांश कार्य शतप्रतिशत रूपमा सम्पन्न गरेको र स्थलगत निरीक्षण अन्तर्गत केही संस्थाको कार्ययोजनामा उल्लेख भएभन्दा बढी हुनेगरी कार्य सम्पादन गरेको छ । स्वभावैले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य तत्काल देखिन आएको समस्यालाई दृष्टिगत गरी सम्पन्न गर्नुपर्ने भएबाट कुनै क्षेत्रमा कार्ययोजनाभन्दा थप कार्य गर्नु परेमा जनशक्तिलाई सोही कार्यमा उपयोग गरिने हुनाले अर्को कार्यको सम्पादन स्तर कम हुन जान्छ । समग्रमा आ.व. २०५९/६० को विभागीय कार्यसम्पादनको समिक्षा मूल्यांकन सन्तोषजनक रहेको विभागको ठहर छ ।

खण्ड- घ

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदनको कार्यान्वयन र अन्य

१. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण

विगत वर्षहरुदेखि नै विभागले गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यको सुदृढीकरणलाई विभागको “वर्ष कार्य” (Mission of the Year) अन्तर्गत राखी सुधार गर्दै आएको छ। वित्तीय संस्थाहरुको संख्यात्मक वृद्धिले गर्दा एकातिर सबै संस्थाहरुको स्थलगत निरीक्षण कार्य गर्न सम्भव हुँदैन भने अर्कोतर्फ गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणबाट संस्था संचालनको अवस्था जानकारी गरी यसलाई पूर्व सावधानी संकेतको (Early Warning Signals) रूपमा उपयोग गर्न पनि गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई समय सापेक्ष रूपमा सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता रहँदै आएको छ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ लागु भएपछि विभागले गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ सुदृढ गर्न विभागीय अन्तर्गत दुईवटा गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण इकाईको व्यवस्था गरी कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ। विनियमावलीका अनुसार गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यको उद्देश्य निम्न अनुसार रहेका छन्।

- (क) वित्तीय संस्थाको वित्तीय स्वास्थ्यको सम्बन्धमा नियमित जानकारी लिने।
- (ख) स्थलगत निरीक्षण नभएको अवस्थामा वित्तीय संस्थाको सम्भाव्य समस्याको पहिचान गर्ने
- (ग) स्थलगत निरीक्षणको गुणस्तरलाई सहयोग एवम् सुदृढ गर्ने।
- (घ) वित्तीय संस्थाहरुबाट प्राप्त वित्तीय विवरण एवम् कागजातको आधारमा प्रचलित कानून, नियमन तथा निर्देशनको पालना भए नभएको यकिन गर्ने।

विनियमावलीको व्यवस्थाअनुसार उपर्युक्त उद्देश्य प्राप्त गर्न गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण शाखाले देहाय वमोजिमका दुई छुट्टाछुट्टै कार्य देखिने गरी त्रैमासिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार पार्नुपर्ने व्यवस्था छ।

- (क) वित्तीय विश्लेषण।
- (ख) निर्देशन अनुगमन।

यसरी तयार पारिएको प्रतिवेदन विभागीय प्रमुख मार्फत गभर्नर तथा डेप्युटी गभर्नर समक्ष पेश गरिन्छ। यसका साथै गैरस्थलगत शाखाले देहाएका विषयवस्तु समावेश गरी वित्तीय संस्थाहरुको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्छ।

- (क) प्रचलित कानून, नियमन र निर्देशनको पालना स्थिति।
- (ख) लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट देखिएका प्रमुख विसङ्गतिहरु।
- (ग) वित्तीय परिसूचकहरु।
- (घ) स्थलगत एवम् अनुगमन निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका प्रमुख विसङ्गतिहरु।

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण शाखाले निर्देशन अनुगमन गर्दा कम्तीमा देहाएका निर्देशन पालना भए नभएको सम्बन्धमा प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ ।

- (क) वित्तीय संस्थाहरूसंग सम्बन्धित प्रचलित ऐन, कानूनको पालनाको अवस्था,
- (ख) पूँजीकोष, कर्जा वर्गीकरण एवम् कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, एउटा ग्राहक वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहक तथा अर्थ व्यवस्थाका विभिन्न क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा सीमाको पालना ।
- (ग) जोखिम न्यूनीकरण, लेखा नीति निर्देशिका, संस्थागत सुशासन र लगानी सम्बन्धी निर्देशनको पालना ।
- (घ) अनिवार्य नगद मौज्जात, तरलता, प्राथमिक तथा विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धी निर्देशनको पालना ।
- (ङ) ब्याजदर प्रकाशन र वित्तीय विवरण प्रकाशन सम्बन्धी निर्देशनको पालना ।
- (च) बैंकबाट समय-समयमा जारी गरिएका आदेश तथा निर्देशनको पालना ।

विनियमावलीले गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनलाई बैंकका गभर्नर, डेपुटी गभर्नर र विभागले पूर्व चेतावनी संकेत (Early Warning Signal) को रूपमा लिई सम्बन्धीत संस्था उपर कारवाही प्रक्रिया प्रारम्भ गर्नसक्ने व्यवस्था गरेकोले विभागले यस कार्यलाई ज्यादै महत्व दिंदै आएको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य अन्तर्गत गैरस्थलगत इकाईहरूबाट निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावलीको उद्देश्य प्राप्तीका लागि गरिएका प्रमुख कार्यहरूलाई देहाएवमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) वित्त कम्पनी

२०६० आषाढ मसान्तसम्म स्थापना भई कार्यरत रहेका ५७ वटा वित्त कम्पनीहरूको गैरस्थलगत निरीक्षण गर्दा देखिएका प्रमुख वित्तीय परिसूचकहरूको विश्लेषण देहाएवमोजिम गरिएको छ-

१. समष्टीगत वित्तीय स्थिति

२०५९ चैत्र मसान्तसम्म ५५ वटा वित्त कम्पनीहरू सञ्चालनमा रहेकोमा आ.व. २०५९।६० को अन्तिम त्रैमासमा फेवा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र एभरेष्ट फाइनेन्स लिमिटेडले वित्तीय कारोवार गर्न शुरु गरे पश्चात् वित्त कम्पनीहरूको संख्या ५७ पुगेको छ । यस अवधिमा यी ५७ वटा वित्त कम्पनीहरूले गरेको कारोवारको आधारमा नाफा-नोक्सान हिसाव, वासलात लगायतका वित्तीय विवरणहरूको गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण (Off-site supervision) गरी समग्र वित्त कम्पनीहरूको वित्तीय विश्लेषण यस प्रकार गरिएको छ । जुन देहाएवमोजिम रहेको छ ।

१.१ पूँजीकोष (Capital Fund)

२०६० आषाढ मसान्तसम्म सञ्चालनमा रहेका ५७ वटा वित्त कम्पनीहरूको कुल पूँजीकोष रु. ३१४०४.७० लाख पुगेको छ, जुन रकम २०५९ आषाढ र २०५९ चैत्रको तुलनामा क्रमशः २९.५७ प्रतिशत र ३.९४ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ । कुल पूँजीकोष मध्ये प्राथमिक पूँजीको अंश ७४.३५ प्रतिशत अर्थात् रु. २३३५०.८० लाख रहेको छ । यो रकम २०५९ आषाढको तुलनामा ३०.३९ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा ५.१८ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	रकम
पूँजीकोष	३१४०४.७०
प्राथमिक पूँजी	२३३५०.८०
कुल सम्पत्ति	२२,४३२३.२०
जोखिम समायोजित सम्पत्ति	१८९५०७.३
पूँजीकोष । जोखिम समायोजित सम्पत्ति अनुपात (प्रतिशत)	१६.५७
प्राथमिक पूँजी । जोखिम समायोजित सम्पत्ति अनुपात (प्रतिशत)	१२.३२

यस अवधिमा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको कुल सम्पत्ति रु. २२४३२३.२० लाख पुगेको छ । जुन रकम २०५९ आषाढको भन्दा २२.३६ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको भन्दा ६.३२ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ । कुल सम्पत्ति मध्ये जोखिम समायोजित सम्पत्ति (Risk Adjusted Assets) ८४.५ प्रतिशत अर्थात् १८९५०७.३० लाख रहेको छ । यस्तो सम्पत्ति २०५९ आषाढको तुलनामा २५.९२ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा ४.३४ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ । २०६० आषाढ मसान्तसम्म कायम रहेको पूँजीकोषलाई सोही अवधिको कुल जोखिम समायोजित सम्पत्तिसँग आवद्ध गरी हेर्दा कुल पूँजीकोष अनुपात १६.५७ प्रतिशत र कुल प्राथमिक पूँजी अनुपात १२.३२ प्रतिशत देखिन आउँछ ।

पूँजीकोष अनुपात पर्याप्त कायम नगरेका वित्त कम्पनीहरू

सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको २०६० आषाढ मसान्तमा कायम रहेको कुल पूँजीकोष तथा प्राथमिक पूँजीलाई त्यस अवधिको जोखिम समायोजित सम्पत्तिसँग आवद्ध गरी हेर्दा निम्नानुसारका ८ वटा वित्त कम्पनीहरूले यस बैकद्वारा आ.व. २०५९/६० का लागि न्यूनतम पूँजीकोष सम्वन्धमा जारी गरेको निर्देशन अनुरूप पूँजीको पर्याप्तता कायम गरेको पाइएन ।

(प्रतिशतमा)

क्र.स.	वित्त कम्पनीको नाम	कुल पूँजीकोष अनुपात (११%)	प्राथमिक पूँजी अनुपात (५.५%)
१	सम्भ्रना फाइनेन्स कं.लिमिटेड	७.९९	४.६२
२	सिद्धार्थ फाइनेन्स लिमिटेड	१०.६५	-
३	एल्पिक एभरेष्ट फाइनेन्स लिमिटेड	९.७३	-
४	जानकी फाइनेन्स कं.लिमिटेड	१०.२९	-
५	अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्स लिमिटेड	-	-२४.६३
६	ओम फाइनेन्स लिमिटेड	१०.७३	-
७	कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड	१०.३१	-
८	क्रिष्टल फाइनेन्स लिमिटेड	९.२०	-

क्र.सं १, २, ४,५,६,७ र ८ मा रहेका वित्त कम्पनीहरूले २०५९ चैत्र मसान्तमा समेत पूँजीकोष सम्वन्धी व्यवस्थाको प्रावधानलाई पालना गरेका थिएनन ।

१.२ वित्तीय स्रोत संकलन (Financial Resource Mobilization)

(रु.लाखमा)

शिर्षक	रकम
वित्तीय स्रोत संकलन	१६६४०३.८०
निक्षेप । बचत	१६५०४३.९०
सापटी	१३५९.९०
वित्तीय स्रोत संकलन । प्राथमिक पूँजी (गुणा)	७.१७

२०६० आषाढ मसान्तमा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूले निक्षेप तर्फ रु. १६५०४३.९० लाख र सापटीतर्फ रु. १३५९.९० लाख गरी जम्मा रु. १६६४०३.८० लाख वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ । यो रकम २०५९ आषाढको तुलनामा २३.९३ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा ६.२८ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ । वित्तीय स्रोत संकलनमा निक्षेपलाई मात्र हेर्दा २०५९ आषाढ मसान्तसम्म कूल निक्षेप रु.१३२०६३.२० लाख संकलन भएकोमा सो को तुलनामा २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा २४.९७ प्रतिशतले बृद्धि भई रु.१६५०४३.९० लाख पुगेको छ भने २०५९ चैत्रको तुलनामा ६.९४ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ । सापटीतर्फ २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा रु. १३५९.९० लाख संकलन भएको देखिन्छ । जुन २०५९ आषाढको तुलनामा ३८.५१ प्रतिशत र २०५९ चैत्रका तुलनामा ३९.३२ प्रतिशतले ह्रास आएको देखिन्छ । २०६० आषाढ मसान्तसम्म वित्त कम्पनीहरूको कुल वित्तीय स्रोत संकलन उक्त अवधीको प्राथमिक पूँजीको ७.१३ गुणा रहेको छ । जुन २०५९ आषाढ र २०५९ चैत्रमा क्रमशः ७.५० गुणा र ७.०५ गुणा रहेको थियो ।

वित्तीय स्रोत संकलन सीमा नाघेका वित्त कम्पनीहरू

वित्तीय स्रोत संकलन व्यवस्था सम्बन्धी यस बैंकको निर्देशन अनुरूप वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको १० गुणा भन्दा बढी वित्तीय स्रोत संकलन गर्न नपाउने प्रावधानलाई २०६० आषाढ मसान्तमा निम्न ९ वटा वित्त कम्पनीहरूले पालना गरेको पाइएन -

क्र.स.	वित्त कम्पनीको नाम	वित्तीय स्रोत संकलन (गुणामा)
१)	सम्भना फाइनेन्स कलिमिटेड	१९.३२
२)	गुडविल फाइनेन्स कं.लिमिटेड	१०.०८
३)	सिद्धार्थ फाइनेन्स लिमिटेड	१०.४७
४)	एल्यिक एभरेष्ट फाइनेन्स लिमिटेड	१३.१२
५)	जानकी फाइनेन्स कं.लिमिटेड	११.२०
६)	अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग्स लिमिटेड*	-
७)	ओम फाइनेन्स लिमिटेड	१०.२९
८)	कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड	११.९४
९)	क्रिष्टल फाइनेन्स लिमिटेड	१०.०१

* नोट: प्राथमिक पूँजी नै ऋणात्मक रहेको ।

उपरोक्त अनुसार क्र.सं. १,३,४,५,६,७, र ९ का वित्त कम्पनीहरूले २०५९ चैत्रमा समेत यस बैंकको निर्देशन भन्दा बढी वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ । अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग्स लिमिटेडको प्राथमिक पूँजी रु. १८५ लाख ऋणात्मक रहेकोले उक्त कम्पनी कुनै पनि वित्तीय स्रोत संकलन गर्ने अवस्थामा रहेको छैन । तथापि उक्त कम्पनीले रु. ५७१ लाख वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ ।

त्यसैगरी यस बैंकको निर्देशन अनुसार वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पुँजीको २.५ गुणा भन्दा बढी बचत निक्षेप संकलन गर्न नपाउने व्यवस्थालाई सम्भना फाइनेन्स कं.लिमिटेडले ४.८८ गुणा बचत संकलन गरेर र अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडको प्राथमिक पुँजी नै ऋणात्मक रहि कुनै पनि वित्तीय स्रोत संकलन गर्न नसक्ने अवस्थामा पुगेता पनि ८५.४६ लाख बचत संकलन गरी बैंकको निर्देशन पालना गरेको पाइएन ।

१.३ तरलता स्थिती (Liquidity Position)

(रु.लाखमा)

शीर्षक	रकम
कुल तरल सम्पत्ति	४०१८८
नगद	११००
ने.रा.वै मौज्दात	१३५९०
अन्य बैंक मौज्दात	१८३०
सरकारी ऋणपत्र	२२०३०
अन्य संस्थामा रहेको मुद्दति निक्षेप	१६३८

२०६० आषाढ मसान्तमा समग्र वित्त कम्पनीहरूको कुल तरल सम्पत्ति रु. ४०१८८ लाख रहेको छ भने उक्त रकम २०५९ आषाढको तुलनामा ५.३२ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा १३.९६ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ । समग्रमा वित्त कम्पनीहरूको तरलता अनुपात २०६० आषाढमा २३.३४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जुन अनुपात २०५९ आषाढमा २९.०३ प्रतिशत र २०५९ चैत्रमा २२.९६ प्रतिशत रहेको थियो ।

१.४ कर्जा तथा सापट (Loans and Advances)

सि.नं.	कर्जा शीर्षक	रकम	प्रतिशत
१.	हायरपर्चेज	२४७८०	१७.१०
२.	आवाश	४१९२०	२८.९३
३.	आवधिक	६९९३०	४८.२७
४.	लिजिङ्ग	१५००	१.०४
५.	मर्चेण्ट बैकिङ्ग	७८०	०.५४
६.	मुद्दति रसिद	५८९०	४.०७
७.	अन्तर वित्त कम्पनी	८०	०.०६
	कुल जम्मा	१४४८८०	१००.००

२०६० आषाढ मसान्तसम्ममा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको कुल कर्जा तथा सापट रु. १४४८८० लाख बाँकी रहेको देखिन्छ । जुन २०५९ आषाढको तुलनामा २७.२३ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा ६.४८ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ । कुल कर्जा तथा सापटलाई क्षेत्रगत कर्जा शीर्षक अन्तर्गत हेर्दा २०५९ चैत्रको तुलनामा आवास, आवधिक कर्जा र मुद्दती रसिद धितो कर्जा क्रमशः ७.९५ प्रतिशत, १०.३९ प्रतिशत र ४.७९ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ भने हायरपर्चेज, पट्टा कर्जा,मर्चेण्ट बैकिङ्ग कारोवार र अन्तर वित्त कम्पनी कर्जा क्रमशः ३.५६ प्रतिशत, २.९५ प्रतिशत, ५.७७ प्रतिशत, र ५९.०७, प्रतिशतले ह्रास आएको देखिन्छ ।

क्षेत्रगत कर्जा सीमाको पालना नगरेका कम्पनीहरु

क्षेत्रगत कर्जा सीमा सम्बन्धी यस बैंकको निर्देशन अनुसार वित्त कम्पनीहरुले आफ्नो कुल कर्जा तथा सापट र पट्टा लगानीको निर्धारित प्रतिशत भन्दा बढी कर्जा तथा सापट, पट्टा लगानी र सुविधा कुनै एक मुल क्षेत्र वा मुल क्षेत्र अन्तर्गतको उपक्षेत्रमा लगानी गर्न नपाउने अवस्थालाई निम्नलिखित ७ वटा वित्त कम्पनीहरुले पालना गरेको पाइएन -

क्र.स.	वित्त कम्पनीको नाम	क्षेत्र	प्रतिशत
१)	इन्भेष्टा फाइनेन्स लिमिटेड	हायरपचेज	८०.०९
२)	अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्स लिमिटेड	„	१००.००
३)	काठमाण्डौ फाइनेन्स लिमिटेड	आवास	४०.८१
४)	जनरल फाइनेन्स लिमिटेड	„	४०.०६
५)	किष्टल फाइनेन्स लिमिटेड	„	५५.२४
६)	मल्टिपरपस सेभिङ एण्ड इन्भेष्टमेण्ट कं.लिमिटेड	आवधिक	१००.००
७)	सृजना फाइनेन्स लिमिटेड	„	१००.००

उपरोक्त अनुसारका सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरुको २०५९ चैत्रमा समेत क्षेत्रगत कर्जा सम्बन्धी सीमा नाघेको देखिएको थियो । यस बैंकको निर्देशन बमोजिम क्षेत्रगत कर्जा सिमा अन्तर्गत आवासमा ४० प्रतिशत भन्दा बढी कर्जा प्रवाह गर्न नपाइएता पनि नेपाल आवास विकास वित्त कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकबाट स्वीकृत लिएको हुँदा आवास तर्फ उक्त कम्पनीको ९४.२६ प्रतिशत कर्जा प्रवाह भएको देखिएको छ । अरुण फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्स लिमिटेड, मल्टिपरपस सेभिङ एण्ड इन्भेष्टमेण्ट कं.लिमिटेड र सृजना फाइनेन्स लिमिटेड ले एक क्षेत्रमा मात्र नियमित रुपमा सम्पूर्ण लगानी गरिरहेको हुँदा उपरोक्तानुसार सतप्रतिशत लगानी देखिएको छ । यी कम्पनीहरुले नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको निर्देशनको सीमा भन्दा बढी कुनै एक क्षेत्रमा मात्र लगानी गर्न भने यस बैंकबाट स्वीकृती प्राप्त गरेका छैनन ।

१.५ लगानी (Investment)

(रु.लाखमा)

सि.नं.	शीर्षक	रकम	प्रतिशत
१.	सरकारी सुरक्षण पत्र	१३५९०	५६.५१
२.	शेयर र ऋणपत्रहरु	४१९०	१७.४२
३.	अन्य	६२७०	२६.०७
	कूल जम्मा	२४०५०	१००.००

२०६० आषाढ मसान्तमा समग्र वित्त कम्पनीहरुको कुल लगानी रु. २४०५० लाख पुगेको देखिन्छ । यस्तो लगानी रकम २०५९ आषाढको तुलनामा ४३.७८ प्रतिशत र २०५९ चैत्रको तुलनामा ४.८४ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ । यस अवधिमा भएको कुल लगानीको ५६.५१ प्रतिशत सरकारी सुरक्षणमा लगानी भएको देखिन्छ भने शेयर तथा डिभेन्चरमा १७.४२ प्रतिशत र अन्य लगानीमा २६.०७ प्रतिशत रहेको छ । यस्तो लगानीलाई २०५९ आषाढसँग तुलना गर्दा सरकारी सुरक्षणमा १९.२९ प्रतिशत, शेयर तथा डिभेन्चरमा ३.८० प्रतिशत र अन्य लगानीमा ३८.०४ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ भने २०५९ चैत्रको तुलनामा शेयर तथा डिभेन्चर र अन्य लगानीमा क्रमशः १.५९ प्रतिशत र २०.६७ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ, तर सरकारी सुरक्षणमा गरिएको लगानी भने ०.२१ प्रतिशतले हास आएको देखिन्छ ।

१.६ नाफानोक्सान हिसाव (Profit and Loss A/C)

सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको २०६० आषाढ मसान्तसम्मको सञ्चालन नाफा रु. ४८१४.१० लाख रहेको देखिन्छ। यी वित्त कम्पनीहरूको सञ्चालन नाफा २०५९ आषाढको तुलनामा ४१.०९ प्रतिशत र २०५९ चैत्रमसान्तको तुलनामा ९४.६७ प्रतिशतले बृद्धि भएको देखिन्छ।

यस अवधिमा सञ्चालनमा रहेका वित्त कम्पनीहरूमध्ये ५१ वटा सञ्चालन नाफामा रहेका छन् भने बाँकी ६ वटा कम्पनी सञ्चालन घाटामा रहेको देखिन्छ। नाफामा सञ्चालन भएका वित्त कम्पनीहरूमध्ये सबैभन्दा बढी नाफा रु. ३८४.९ लाख नेपाल मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड ले गरेको देखिन्छ भने सबैभन्दा बढी सञ्चालन घाटा रु. २२६.७ लाख हाइसेफ फाइनेन्स लिमिटेडमा रहेको देखिन्छ।

२०६० आषाढ मसान्तसम्म सञ्चालनमा रहेका समग्र वित्त कम्पनीहरूको विभिन्न वित्तीय परिसूचकहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दा समष्टीगत रूपमा वित्त कम्पनीहरूको क्रियाकलापलाई सकारात्मक रूपमा लिन सकिन्छ। जुन कुराको पुष्टी अधिकांश वित्त कम्पनी सञ्चालन नाफामा रहेबाट हुन्छ।

अन्य कारवाहीहरू

वित्त कम्पनीहरूको आ.व. २०५८।५९ को लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरणहरूको विश्लेषण गरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएका निर्देशनहरू अनुरूप कम्पनीले पूंजीकोष, सम्पत्तिको गुणस्तर, तरलता मौज्जात, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा र लगानी सम्बन्धी मापदण्डहरूको पालना गरे नगरेको एकिन गरी पालना नगर्ने कम्पनीहरूलाई सुधार गर्न आवश्यक निर्देशन दिइएको छ।

समिक्षा वर्षमा गैरस्थलगत सुपरवेक्षण प्रतिवेदन तयार हुन नसकेका दुईवटा वित्त कम्पनीहरू NIDC Capital Market र हिमालय फाइनेन्सको आ.व. ०५८।५९ को लेखापरिवेक्षण भएको वित्तीय विवरण उपलब्ध हुन सकेको छैन। साथै सोही वर्ष वित्त कम्पनीहरूलाई गरिएको अन्य कारवाही निम्न छन्।

१ नपुग तरलता वापत हर्जाना

नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यालय रहेको स्थानबाट भौगोलिक रूपमा टाढा रहेका वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो निक्षेप दायित्व तथा सापटी कोषको १ प्रतिशत रकम अनिवार्य मौज्जातको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्न सुरक्षा तथा अन्य दृष्टिले कठिन देखिएको हुँदा त्यस्ता कम्पनीहरूले नजिकको बाणिज्य बैंकमा छुट्टै चल्तीखाता खोली १ प्रतिशत रकम राख्न सक्ने व्यवस्था मिलाउन उपयुक्त हुने देखिएको हुँदा आवश्यक प्रकृया पूरा गरी सो सम्बन्धी निर्देशन संशोधन गरिएको छ।

वित्त कम्पनीहरूले बैंकबाट जारी भएको निर्देशन २०५८ को निर्देशन नं ३ अनुरूप निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको १ प्रतिशतले हुने रकम अनिवार्य मौज्जातको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा र कूल निक्षेपको ७ प्रतिशत तरल सम्पत्ती राख्नु पर्ने निर्देशन भएको र सो को पालना भए नभएको सम्बन्धमा साप्ताहिक औसत मौज्जातका रूपमा अनुगमन गर्दा देहायका कम्पनीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य मौज्जातको रूपमा राख्नुपर्ने मौज्जातभन्दा कम राखेको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४७ अनुसार हर्जाना लगाइएको छ।

- १ हिमालय फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- २ क्रिस्टल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नेपाल शेयर मार्केट एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड
- ४ एल्पीक फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

- ५ पाटन फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ६ ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ७ कस्मीक मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कं. लिमिटेड
- ८ एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केट्स लिमिटेड
- ९ गुहेश्वरी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- १० यती फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

२. कर्जा बर्गिकरण र जगेडा कोषको व्यवस्था

देहायका फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडहरूले बैकबाट जारी भएको निर्देशन २०५८को निर्देशन नं. ४ अनुरूप कर्जाको बर्गिकरण नगरी कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कम राखेकोमा थप गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

- १ हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ यती फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नेपाल श्री लंका मर्चेन्ट बैक लिमिटेड
- ४ लुम्बिनी फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- ५ सिद्धार्थ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ६ पिपुल्स फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ७ नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड
- ८ युनिभर्सल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ९ जनरल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
१०. नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
११. मर्चेन्ट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
१२. भाजुरत्न फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

३. सचेत गराइएको

देहायका फाइनेन्स कम्पनीहरूले निर्देशन विपरित कार्य गरेको हुंदा आइन्दा त्यस प्रकारको त्रुटी नदोहोर्याउन संचालक समिति (कार्यकारी प्रमुख समेत) लाई सचेत गराइएको छ ।

- १ हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ यति फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नेपाल श्री-लंका मर्चेन्ट बैक लिमिटेड
- ४ नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड
५. जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

४. सीमाभन्दा बढी निक्षेप संकलन सम्बन्धमा

निम्न कम्पनीहरूको वित्तीय अवस्था कमजोर हुँदै गएको हुंदा अर्को निर्देशन भै नसके सम्मका लागि अधिकतम निक्षेप संकलन सीमा भित्र रही निक्षेप संकलन गर्न तथा बढी संकलन गरेको निक्षेप फिर्ता गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१. अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ हिमालय फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड ।

५. लाभांश बितरणमा रोक

कम्पनीहरूले आ.व. ०५८।५९ को मुनाफाबाट पर्याप्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था नगरी तथा सर्वसाधारणमा शेयर निष्कासन एवम् वितरण नगरी संस्थापक शेयरधनीहरूलाई लाभांश वितरण गर्ने प्रस्ताव गरेको हुंदा त्यसरी प्रस्ताव गरिएको लाभांश वितरण नगर्न/नगराउन निम्न कम्पनीहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

- १ जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ गोर्खा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ४ सेण्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ५ प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ६ श्री इन्भेष्टमेण्ट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

यस बैंकको निर्देशन पालना नगरी लाभांश वितरण गर्ने जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडको संचालक समितिलाई स्पष्टिकरण सोधिएको र गोरखा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई निर्देशन विपरित वितरण गरेको लाभांश १ महिनाभित्र फिर्ता गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

६. सूचीकृत नभएका कम्पनीको शेयरमा लगानी गरेको सम्बन्धमा

बैंकबाट जारी भएको निर्देशन, २०५८ को निर्देशन नं ८ मा तोकिएभन्दा बाहेक नेपाल धितो पत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत नभएका तथा प्राथमिक पूँजीको १० प्रतिशतभन्दा बढी कुनै एक संगठित संस्थाको शेयरमा र ३० प्रतिशतभन्दा बढी सम्पूर्ण शेयर तथा डिवेन्चरमा लगानी गरेकोमा सूचीकृत नभएका शेयर शतप्रतिशत समायोजन कोष राख्न र सीमाभन्दा बढी लगानी भएको शेयर तथा डिवेन्चरलाई २०६१ आषाढ मसान्तसम्म तोकिएको सीमाभित्र ल्याउन निम्न कम्पनीहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

- १ ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नेशनल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ४ युनिभर्सल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ५ गुडविल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ६ नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- ७ नेपाल शेयर मार्केटस एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड

(ख) विकास बैंक

१. समष्टिगत वित्तीय स्थिति*

आ.व. २०५९।६० को अन्त्यसम्ममा विकास बैंकतर्फ राष्ट्रिय स्तरका तीन, क्षेत्रीय स्तरका पाँच, थोक कर्जा प्रवाह गर्ने दुई, लघुवित्त कारोवार गर्ने चार, ग्रामीण विकास बैंक पाँच तथा कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगम एक/एकका साथै २०५९।६० मा क्षेत्रीय स्तरमा एउटा विकास बैंकको स्थापना भई विकास बैंकहरूको जम्मा संख्या वाईस पुगेको छ। विकास बैंकहरूको समग्र वित्तीय स्थिति देहाए वमोजिम रहेको छ।

१.१ पूँजीकोष :

विकास बैंकहरूको पूँजीकोष निम्नानुसार रहेको देखिन्छ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	विकास बैंक	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक
पूँजीकोष	६३९७	११६६
प्राथमिक पूँजी	५६१८	३७३
कुल सम्पत्ति	५३००८	९३७०
जोखिम समायोजित सम्पत्ति	४१५७६	६३३१
पूँजीकोष । जोखिम समायोजित सम्पत्ति अनुपात (प्रतिशत)	१५.३९	१८.४२
प्राथमिक पूँजी । जोखिम समायोजित सम्पत्ति अनुपात (प्रतिशत)	१३.५१	६.५०

२०६० आषाढ मसान्तसम्म संचालनमा रहेका विकास बैंकहरूको कूल पूँजीकोष रु. ६३ करोड ९७ लाख पुगेको छ। जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोषको अंश ८७.८२% अर्थात रु. ५६ करोड १८ लाख रहेको छ।

त्यसै गरी लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकहरूको कूल पूँजीकोष रु. ११ करोड ६६ लाख रहेको देखिन्छ। जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोषको अंश ३१.९९% अर्थात रु. ३ करोड ७३ लाख रहेको देखिन्छ।

उपर्युक्त संस्थाहरूको कूल सम्पत्ती रु.६ अर्ब २३ करोड ७८ लाख रहेको छ। जस अन्तर्गत विकास बैंकको कूल सम्पत्ती रु. ५ अर्ब ३० करोड ८ लाख तथा लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकको कूल सम्पत्ती रु. ९३ करोड ७० लाख रहेको देखिन्छ।

त्यसैगरी विकास बैंकको जोखिम समायोजित सम्पत्ती रु. ४ अर्ब १५ करोड ७६ लाख र लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकको जोखिम समायोजित सम्पत्ती रु. ६३ करोड ३१ लाख रहेको देखिन्छ। कूल जोखिम समायोजित सम्पत्तीसंग आवद्ध गरी हेर्दा विकास बैंक र लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकको पूँजीकोष अनुपात क्रमशः १५.३९% र १८.४२% र प्राथमिक पूँजीकोष अनुपात क्रमशः १३.५१% र ६.५०% रहेको देखिन्छ।

* कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको समावेश छैन।

१.२ वित्तीय स्रोत संकलन :

विकास बैंकहरूको वित्तीय स्रोत संकलन निम्नानुसार रहेको देखिन्छ ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	विकास बैंक	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक
वित्तीय स्रोत संकलन	४४५२८	७८४७
निक्षेप । बचत	४३६४९	१७१८
सापटी	८७९	६१२९
वित्तीय स्रोत संकलन । प्राथमिक पूँजी (गुणा)	७.९३	२१.०४

मिति २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा विकास बैंकहरूले निक्षेप रु.४ अर्ब ३६ करोड ४९ लाख र सापटी रु. ८ करोड ७९ लाख गरी जम्मा रु. ४ अर्ब ४५ करोड २८ लाख वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ ।

त्यस्तै लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकले सोही अवधिमा बचत रु. १७ करोड १८ लाख र सापटी रु. ६१ करोड २९ लाख गरी जम्मा रु. ७८ करोड ४७ लाख वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ ।

त्यसैगरी विकास बैंकहरूको वित्तीय स्रोत संकलन प्राथमिक पूँजीको ७.९३ गुणा रहेको देखिन्छ भने लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकहरूको वित्तीय स्रोत संकलन प्राथमिक पूँजीको २१.०४ गुणा रहेको देखिन्छ । निर्धन उत्थान बैंकले आफ्नो प्राथमिक पुजीको ४६.६०गुणा वित्तीय स्रोत संकलन गरेकोले औषतमा लघु वित्त विकास बैंकले २० गुणा भन्दा बढि वित्तीय स्रोत संकलन गरेको देखिन्छ ।

१.३ कर्जा तथा सापट :

विकास बैंकहरूको कर्जा तथा सापट निम्नानुसार रहेको देखिन्छ ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	विकास बैंक	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक
कर्जा तथा सापट	३४०६८	५१९९
निक्षेप । बचत	४३६४९	१७१८
कर्जा । निक्षेप (बचत) अनुपात (प्रतिशत)	७८.०५	३०२.६२

विकास बैंकको कूल कर्जा तथा सापट रु. ३ अर्ब ४० करोड ६८ लाख रहेको छ । कर्जा निक्षेप अनुपात ७८.०५% रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकको कूल कर्जा तथा सापटी रु. ५१ करोड ९९ लाख रहेको छ । कर्जा निक्षेप अनुपात ३०२.६२% रहेको देखिन्छ । बचतको तुलनामा सापटी अधिक रहेको हुँदा बचतसँगको कर्जा अनुपात धेरै देखिएको हो ।

१.४ लगानी :

विकास बैंकहरूको कूल लगानी रु.३७ करोड २४ लाख रहेको छ । जसमध्ये सरकारी ऋणपत्रमा ५०.६४%, शेयर तथा डिवेन्चरमा ३७.३५% तथा अन्य शिर्षकमा ५.०३% रहेको देखिन्छ ।

लघु वित्त कारोवार गर्ने बैंकको कूल लगानी रु. १६ करोड ९४ लाख रहेको छ । जसमध्ये सरकारी ऋणपत्रमा ७०.८३%, शेयर तथा डिवेन्चरमा ०.०२% र अन्य शिर्षकमा २९.१५% रहेको देखिन्छ ।

१.५ तरलता स्थिति :

विकास बैंकहरूको तरल सम्पत्ति निम्नानुसार रहेको देखिन्छ ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	विकास बैंक	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक
कुल तरल सम्पत्ति	१३५७५	३३५२
नगद	३४४	४१
ने.रा.वै मौज्दात	४२३	४१
अन्य बैंक मौज्दात	१०९२२	२०७०
सरकारी ऋणपत्र	१८८६	१२००

विकास बैंकको तरल सम्पत्ति रु. १ अर्ब ३५ करोड ७५ लाख रहेको छ । यी बैंकको तरल सम्पत्ति कूल निक्षेपको ३१.१०% रहेको देखिन्छ ।

त्यसैगरी लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकको तरल सम्पत्ति रु.३३ करोड ५२ लाख रहेको छ । यी बैंकको तरल सम्पत्ति कुल बचतको करिब १९५% हुन आउंछ । बचत कम रहने र सापटीको अंश पनि तरलतामा रहने हुनाले यस्तो अनुपात देखिएको हो ।

१.६ नाफा नोक्सान स्थिति :

विकास बैंकहरूको नाफा नोक्सान स्थिति निम्नानुसार रहेको देखिन्छ ।

(रु.लाखमा)

शिर्षक	विकास बैंक	लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंक
संचित मुनाफा	१४२७	५२
संचित नोक्सान	-	-
जम्मा	१४२७	५२

विकास बैंकहरूले मिति २०५९ आषाढ मसान्तसम्ममा रु. १४ करोड २७ लाख संचित मुनाफा रहेको देखिन्छ ।

लघु वित्त कारोवार गर्ने विकास बैंकहरू सवै संचित मुनाफामा रहेका देखिन्छन् । समीक्षा अवधिसम्म यी बैंकहरूको संचित मुनाफा रु.५२ लाख रहेको छ ।

अन्य कारवाही

मिति २०५९ आषाढमा कारोवार गरिरहेका विभिन्न १६ वटा विकास बैंक, ५ वटा ग्रामीण विकास बैंक तथा विभिन्न वित्तीय मध्यस्थकर्ता गैरसरकारी संस्थाहरूमध्ये निम्न वित्तीय संस्थाहरूको आ.व. २०५८।५९ को लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरणको आधारमा गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गरी प्रतिवेदन समेत तयार गरी देहाएवमोजिम प्रमुख कैफियतहरूका सम्बन्धमा पत्राचार गरी आवश्यक निर्देशन सहित सुधार गर्न लगाईएको ।

क्र.सं.	संस्थाको नाम	मुख्य कैफियत
१)	कृषि विकास बैंक	कर्जा वर्गीकरण नगरेको, नगद प्रवाह विवरण नबनाएको, गैरवैकिङ्ग सम्पत्ति रकम रु. १२० करोड रहेको ।
२)	नेपाल विकास बैंक लिमिटेड	कुल पूँजीकोष, १० प्रतिशत कायम राख्नु पर्नेमा ९.१३ प्रतिशतमात्र कायम गरेको, होलिलैण्ड इन्टरनेशनल स्कूललाई बैंकले तोकेको रु. २५ करोडको सीमामा ब्याज रकम रु. ३.५० करोडलाई पूजीकृत गरी तोकिएको सीमा नाघ्ने गरी ऋण प्रवाह गरेको ।
३)	उद्यम विकास बैंक लिमिटेड, चितवन	बैंकले १८४ हजार खुद मुनाफा गरेको भएतापनि जगेडा कोषमा कुनैपनि रकम नछुट्याएको ।
४)	निर्धन उत्थान बैंक लिमिटेड, रुपन्देही	यस बैंकले तोकिएका शर्तहरूमध्ये केही शर्तहरूको पालना नभएकोले सोको पालना गर्न निर्देशन दिइएको ।
५)	मालिका विकास बैंक लिमिटेड, कैलाली	विकास बैंक ऐनअनुरूप आ.व. समाप्त भएको ६ महिनाभित्र साधारण सभा सम्पन्न गर्नुपर्नेमा गतवर्ष र यसवर्ष पनि समयमै सम्पन्न नगरेको ।
६)	ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र, काठमाडौं	वासलातमा विभिन्न विसंगति देखिएकोले लेखा नीति अध्ययन सम्बन्धमा विशेष निरीक्षण गर्ने निर्णय भएको ।
७)	डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेड, काठमाडौं	छायाँ इण्टरनेशनल तथा हिमालयन डिष्टिलरी दुवै सूचीकृत नरहेका कम्पनीमा शेयर लगानी गरिएको ।
८)	युनाईटेड विकास बैंक लिमिटेड, जीतपुर, वारा	बैंकले आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको १५ गुणासम्म वित्तीय स्रोत संकलन गर्न पाउनेमा १६.९६ गुणा स्रोत संकलन गरेको ।
९)	नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेड, काठमाडौं	बैंकको खराब कर्जा २६८२ हजार हुँदाहुँदै पनि ब्याज मुलतबी हिसाबमा कुनैपनि रकम नराखेको, संचालक समितिमा ५ जनामात्र सदस्य रहेको ।

१०)	डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेड, चितवन	बैंकले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय एवम् यस बैंकको समेत स्वीकृति नलिई मिति २०५९।७।२५ मा प्रथम वार्षिक साधारण सभा केन्द्रीय कार्यालय रहेको स्थान चितवनमा नगरी काठमाडौंमा गरेको ।
११)	नारायणी औद्योगिक विकास बैंक लिमिटेड, चितवन	बैंकले आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको ९.८५ प्रतिशत मात्र पूँजी कोष राखेको, आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको १५ गुणासम्म वित्तीय स्रोत संकलन गर्न पाउनेमा १६.३ गुणा वित्तीय स्रोत संकलन गरेको ।
१२)	छिमेक विकास बैंक लिमिटेड, हेटौँडा	छिमेक समाज सेवा संस्थाको सम्पत्ति तथा दायित्व बैंकलाई हस्तान्तरण गर्न नपाईनेमा सो संस्थालाई बैंकले रु. ३५.६८ लाख दिनुपर्नेतर्फ देखाएको ।
१३)	स्वावलम्बन विकास बैंक लिमिटेड, जनकपुर	नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकिदिएको शर्तहरूमध्ये केही शर्तहरूको पालना नभएकोले सोको पालना गर्न निर्देशन दिइएको ।
१४)	साना किसान विकास बैंक लिमिटेड, काठमाडौँ	वासलातमा विभिन्न विसङ्गति देखिएकोले लेखा नीति अध्ययन सम्बन्धमा विशेष निरीक्षण गर्ने निर्णय भएको ।
१५)	पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगर	२०६० श्रावणभित्र गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार भईसक्ने ।
१६)	मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, जनकपुर	”
१७)	पश्चिमान्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, वुटवल	”
१८)	मध्यपश्चिमान्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, नेपालगञ्ज	”

मिति २०५९ आषाढमा कायम रहेका विभिन्न १६ वटा विकास बैंकहरूमध्ये नेपाल औद्योगिक विकास निगमको लेखापरीक्षण भएको वासलात प्राप्त नभएकोले उक्त निगमको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण नगरी बाँकी १५ वटै विकास बैंकको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गरिएको छ । त्यसैगरी सुदूर पश्चिमान्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, धनगढीको पनि लेखापरीक्षण भएको वासलात प्राप्त नभएकोले उक्त बैंकको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण गरिएको छैन ।

विभिन्न वित्तीय मध्यस्थकर्ता गैरसरकारी संस्थाहरूको प्रगति विवरण अद्यावधिक गरी राख्ने उद्देश्यले ३६ वटा त्यस्ता वित्तीय मध्यस्थकर्ता गैरसरकारी संस्थाहरूलाई प्रगति प्रतिवेदन तथा प्रबन्धपत्र र नियमावली पठाउन पत्राचार गरिएको तथा सोही बमोजिम हालसम्म त्यस्तो प्रगति प्रतिवेदन र प्रबन्ध पत्र, नियमावली प्राप्त हुँदै गरेको छ ।

(ग) सहकारी संस्था

समष्टिगत वित्तीय स्थिति

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोवार गर्न स्वीकृति प्राप्त सहकारी संस्था ३४ रहेकोमा मिति २०६०/१२/२९ गतेदेखि ११ वटा साना किसान सहकारी संस्थाहरूलाई यस बैंकको निर्देशनानुसार नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी साना किसान विकास बैंकलाई सुम्पेपछि यस बैंकले नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्नु पर्ने सहकारी संस्था २३ वटा मात्र रहेका छन् । संस्थाहरूको २०६० आषाढको वित्तीय विवरणको आधारमा समग्र वित्तीय विश्लेषण यसप्रकार गरीएको छ ।

१.१ पूंजीकोष (Capital Fund)

२०६० आषाढ मसान्त सम्म सञ्चालनमा रहेका कूल २३ सहकारी संस्थाहरूको कूल पूंजीकोष रु. ३२ करोड पुगेको छ । जसमध्ये प्राथमिक पूंजीकोषको अंश ६४.७९ % अर्थात रु.२२ करोड रहेको छ ।

क्र.सं	विवरण	रकम (रु. हजारमा)
१	शेयर पूंजी	२१५३१८
२	साधारण जगेडा	२७६४१
३	नाफानोक्सान हिसाब	(२३६५३)
४	प्राथमिक पूंजी (१+२-३)	२१९३०६
५	जोखिम बेहार्ने कोष	१०९७२९
	जम्मा (४+५)	३२९०३५

२०६० आषाढ मसान्तसम्ममा उर्पयुक्त संस्थाहरूको कुल सम्पति रु.२ अर्ब ६३ करोड ७३ लाख रहेको देखिन्छ । साथै उर्पयुक्त संस्थाहरूको रु.२ अर्ब ०७ करोड ५३ लाख जोखिम समायोजित सम्पति रहेको छ । उक्त अवधिमा कायम रहको पूंजी कोषलाई सोही अवधिको कूल जोखिम समायोजित सम्पति संग आवद्ध गरी हेर्दा कूल पूंजीकोष अनुपात १५.४७ प्रतिशत र कूल प्राथमिक पूंजी अनुपात १०.५७ प्रतिशत हुन आउंदछ ।

२०६० आषाढ मसान्तमा उर्पयुक्त संस्थाहरूको कुल पूंजीकोष तथा प्राथमिक पूंजीलाई त्यस अवधिको जोखिम भारित सम्पति संग आवद्ध गरी हेर्दा देहायका सहकारी संस्थाहरूले यस बैंकले आ.व. ०५९/६० को लागि पूंजीकोष सम्बन्धमा जारी गरेको निर्देशन अनुरूप प्राथमिक पूंजी ४.५ प्रतिशत र पूंजीकोष ९ प्रतिशत कायम गरेको देखिएन ।

क्र.सं.	(क) नाम
१	नेशनल डेभलपमेन्ट को अपरेटिभ सोसाईटी
२	यूनाईटेड सहकारी संस्था लि .
५	अमरावती सहकारी संस्था लि

उपर्युक्त सबै संस्थाको प्राथमिक/कूल पूंजीकोष र भारित जोखिम सम्पति अनुपात ऋणात्मक रहेको छ ।

१.२ वित्तीय श्रोत संकलन :

क्र.सं	विवरण	०६० आषाढ (रु. हजारमा)
१.	निक्षेप	१९०२५५६
२.	सापटी	६६०२५
	जम्मा	१९६८५८१
	वित्तीय श्रोत संकलन सीमा प्राथमिक पुंजीकोषको (गुणा)	१०.५१

२०६० आषाढ मसान्तसम्म उपर्युक्त संस्थाहरूले निक्षेप रु.१ अर्ब ९० करोड २६ लाख र सापटी रु. ६ करोड ६० लाख गरी कुल रु. १ अर्ब ९६ करोड ८६ लाख वित्तीय श्रोत संकलन गरेको देखिन्छ । २०६० आषाढ मसान्तमा उक्त संस्थाहरूको कूल वित्तीय श्रोत उक्त अवधिको प्राथमिक पुंजीको औषत १०.५१ गुणा रहेको देखिन्छ । यस बैकको निर्देशन अनुरूप संस्थाहरूले आफ्नो प्राथमिक पुंजीको १० गुणा भन्दा बढी वित्तीयश्रोत संकलन गर्न नपाइने ब्यवस्था रहेकोमा ३ वटा सहकारी संस्थाहरूको प्राथमिक पुंजी ऋणात्मक रहेता पनि उक्त संस्थाहरूले समिक्षा अवधिमा रु १३ करोड २० लाख निक्षेप संकलन गरेकोले समग्रमा सहकारी संस्थाहरूले रु १४ करोड ५१ लाख ८१ हजार सिमा भन्दा बढि वित्तीयश्रोत संकलन गरेको देखिन्छ ।

यस बैकको निर्देशन अनुरूप संस्थाहरूले आफ्नो प्राथमिक पुंजीको १० गुणा भन्दा बढी वित्तीयश्रोत संकलन गर्न नपाइने ब्यवस्था भएकोमा निम्न संस्थाहरूले सो को पालना गरेको पाइएन ।

क्र.सं	संस्थाको नाम	वित्तीय श्रोत संकलन गुणामा
१	अमरावती बहुउद्देशिय सहकारी संस्था लिमिटेड*	-
२	सगुन सहकारी संस्था लिमिटेड	१९.७६
३	नेशनल डेभलपमेन्ट को अपरेटिभ सोसाईटी लिमिटेड*	-
४	स्टार बहुउद्देशिय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	१०.१९
५	मकालु यातायात सहकारी संस्था लि	१२.२३
६	युनाईटेड बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड*	-
७	नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेड	१४
८	राजश्री बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	१०.३९

* पुंजीकोष ऋणात्मक ।

१.३ कर्जा तथा सापट :

२०६० आषाढ मसान्तसम्म सहकारी संस्थाहरूको कूल कर्जा तथा सापटी रकम रु. १ अर्ब ४६ करोड ३६ लाख देखिन्छ । सहकारी संस्थालाई क्षेत्रगत कर्जा सीमा सम्बन्धि निर्देशन जारी नगरिएकोले सो सम्बन्धि विस्तृत विवरणको अभावमा विश्लेषण गरिएको छैन । संस्थाहरूको समग्र कर्जा निक्षेप अनुपात ७६.९३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । कर्जा निक्षेप अनुपातमा सबैभन्दा बढि मनकामना सहकारी संस्था लिमिटेडको १६२.३३ प्रतिशत र सबैभन्दा कम मकालु सहकारी संस्था लिमिटेडको ४७.०३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

१.४ लगानी :

		रकम रु हजारमा
		०६० आषाढ
१.	श्री ५ सरकारको ऋणपत्र	४८३७९
२.	शेयर तथा डिभेन्चरमा लगानी	५९२८९
३.	अन्य	९८३५४३
	जम्मा	२८३२०३

२०६० आषाढ मसान्तमा संस्थाहरूको कूल लगानी रु.२८ करोड ३२ लाख रहेको देखिन्छ । लगानीको समग्र अवस्थाको विश्लेषण गर्दा यस्तो लगानी मध्ये सरकारी सुरक्षण तर्फ १८.०८ प्रतिशत शेयर तथा ऋणपत्र तर्फ १८.९९ प्रतिशत र विविध शिर्षक नखुलेका लगानी तर्फ ६४.८९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

१.५ अनिबार्य नगद मौज्जात तथा तरलता स्थिति :

२०६० आषाढमा संस्थाहरूको कूल तरल सम्पत्ति रु.४९ करोड ९९ लाख रहेको छ । जुन संकलित निक्षेपको २९.६५ प्रतिशत हुन आउंछ । संस्थाहरूको तरलताको अनुगमन गर्दा साप्ताहिक तरलता विवरणको आधारमा गरिने भएतापनि २०६० आषाढ मसान्तको तरलता विश्लेषण गर्दा यस बैकले जारी गरेको तरलता सम्बन्धि निर्देशनअनुसार सबै संस्थाहरूले निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत न्यूनतम तरलता कायम गरेतापनि निम्न संस्थाहरूले आफ्नो निक्षेप तथा सापटीको ९ प्रतिशत रकम नेपाल राष्ट्र बैकमा अनिबार्य मौज्जात स्वरुप राखेको देखिएन ।

क्र.सं	संस्थाको नाम
१)	राजश्री बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड
२)	सहकारी बित्तिय विकास संस्था लिमिटेड
३)	नेशनल डेभलपमेन्ट को-अपरेटिभ लिमिटेड
४)	मनकामना सहकारी संस्था लिमिटेड
५)	किसान सहकारी संस्था लिमिटेड
६)	बिकु सहकारी संस्था लिमिटेड
७)	उपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड

१.६ नाफा नोक्सान स्थिती :

२०६० आषाढ मसान्तमा २३ वटा संस्थाद्वारा प्रेषित विवरणको आधारमा संस्थाहरूको उक्त अवधिको संचालन नाफा यकिन गर्न सकिएन । उक्त अवधिमा ८ वटा संस्थाहरूको अधिक संचित नोक्सान रहेको कारण समग्रमा सहकारी संस्थाहरूको कूल संचित नोक्सान रु. २ करोड ३७ लाख रहेको देखिन्छ । २३ वटा सहकारी संस्थाहरू मध्ये महिला सहकारी संस्था लिमिटेड को सबैभन्दा बढि संचित नाफा रु ७८ लाख र युनाईटेड सहकारी संस्था लिमिटेड को सबैभन्दा बढि संचित नोक्सान रु ९ करोड ६७ लाख रहेको देखिन्छ ।

यसरी समग्रमा सहकारी संस्थाहरू संचित नोक्सानमा रहनुलाई सकारात्मक मान्न सकिदैन । सहकारी संस्थाहरू नोक्सानीमा जानुको प्रमुख कारण मध्ये कमजोर व्यवस्थापन, अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा तथा प्रवाह भएका कर्जाहरूमा निश्क्रय कर्जाका अंश बढि रहनु आदि देखिन्छ ।

अन्य कारवाही

साना किसान सहकारी संस्था बाहेक २३ वटा सहकारी संस्थाहरूमध्ये निम्न सहकारी संस्थाहरूको आ.व. २०५८।५९ को लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरणको आधारमा गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन समेत तयार गरी देहाएवमोजिम प्रमुख कैफियतहरूका सम्बन्धमा पत्राचार गरी सुधार गर्न आवश्यक निर्देशन समेत दिईएको छ ।

क्र.सं.	संस्थाको नाम	मुख्य कैफियत र पत्राचार
१)	द साहारा लोन सेभिङ्ग एण्ड इन्भेष्टमेण्ट, को-अपरेटिभ लिमिटेड, सर्लाही	निक्षेप संकलन सीमा नाघेको निक्षेप तथा संकलन खर्च अधिक रहेको ।
२)	यति बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, काठमाडौं	साधारण सभा हुनुअघि वासलातलाई परिमार्जन गरिएको ।
३)	श्री विन्ध्यवासिनी बचत कोष लिमिटेड, काभ्रे	बीमा कोषको संचालन विधि र प्रकृति सम्बन्धी विवरण माग गरेको ।
४)	महिला सहकारी संस्था लिमिटेड, काठमाडौं	अनिवार्य नगद मौज्जात नराखेको लगायत अन्य विषयमा जानकारी माग गरेको ।
५)	बिकु बचत तथा ऋण सहकारी लिमिटेड, गैडाकोट	सीमाभन्दा बढी निक्षेप संकलन गरेको, पर्याप्त जोखिमकोषको व्यवस्था नगरेको ।
६)	युनाईटेड बचत तथा ऋण सहकारी लिमिटेड, काठमाडौं	सीमाभन्दा बढी निक्षेप संकलन गरेको । निर्देशनअनुसार जोखिम कोषको व्यवस्था नगरेको, नगदमा प्राप्त नभएको ब्याज तथा हर्जाना रकम आम्दानी बाँधेको ।
७)	नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था लिमिटेड, नयाँ वानेश्वर	विल्स कारोवार गरेको ।
८)	नवजीवन सहकारी संस्था लिमिटेड, धनगढी	निर्देशानुसारका विभिन्न विवरणहरू प्राप्त नभएकोले माग गरेको ।
९)	भेरी सहकारी संस्था लिमिटेड लिमिटेड, नेपालगञ्ज	विभिन्न जोखिम कोषको रकम घटाएको र कलेक्सन वापतको रकमको विवरण माग गरेको ।
१०)	नेपाल बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड, भापा	जोखिम कोषमा कम रकम व्यवस्था गरेको, लगानीको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न निर्देशन दिएको ।
११)	नेशनल डेभपलमेण्ट सहकारी लिमिटेड, ललितपुर	पूँजीकोष कायम नगरेको, जगेडा कोषमा नियमानुसार रकम नराखेको ।
१२)	सगुन सहकारी संस्था लिमिटेड, काठमाडौं	निर्देशानुसारका विभिन्न विवरण प्राप्त नभएकोले माग गरिएको ।
१३)	मकालु यातायात सहकारी संस्था लिमिटेड, विराटनगर	गैरवैकिङ्ग सम्पत्ति र लिनुपर्ने ब्याज अधिक रहेको, प्राथमिक पूँजी ऋणात्मक रहेकोले आवश्यक निर्देशन दिईएको ।
१४)	नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेड, बागबजार	जाखिम कोषमा कम रकम व्यवस्था गरेको ।
१५)	नवक्षितिज सहकारी संस्था लिमिटेड, काठमाडौं	गैरवैकिङ्ग सम्पत्ति र लिनुपर्ने ब्याजको रकम अधिक रहेको ।
१६)	राजश्री सेभिङ्ग एण्ड को-अपरेटिभ संस्था लिमिटेड, सर्लाही	कलेक्सन चार्जमा ठूलो रकम खर्च गरेको, नगदमा प्राप्त नभएको ब्याज आम्दानी बाँधेको ।

उपरोक्त सहकारी संस्थाहरूको लेखापरीक्षणमा देखिएका कैफियतहरूको सम्बन्धमा देहाए वमोजिम गरिएको ।

- (क) उपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, स्याङ्जा- संस्थाका अध्यक्ष ज्योतिप्रसाद कँडेललाई जोखिम कोष व्यवस्था गर्न र अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्न मौखिक जानकारी गराएको ।
- (ख) हिमालय सहकारी संस्थाले शेयरधनीलाई वितरण गरेको दशैं खर्च वापतको रकम फिर्ता गर्न निर्देशन दिएको ।
- (ग) मकालु सहकारी संस्था, विराटनगरलाई २०६० आषाढभित्र निर्देशनको सीमाभित्र पूँजीकोष कायम गर्न तथा निक्षेप रु. १ करोड ९० लाखमा नबढाउन निर्देशन दिइएको ।
- (घ) नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था लिमिटेड, नयाँवानेश्वरलाई लाभांश तथा कर्मचारी बोनस घोषणा तथा वितरण गर्न रोक लगाएको ।
- (ङ) नेपाल सहकारी संस्था, बागबजारलाई लाभांश तथा कर्मचारी बोनस घोषणा तथा वितरण गर्न रोक लगाएको ।

प्रतिवेदन कार्यान्वयन (Enforcement)

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ ले निरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन पक्षलाई ज्यादै महत्व दिएको छ । निरीक्षण कार्यको उद्देश्यको पनि पूर्ति प्रतिवेदनको कार्यान्वयनमा भरपर्ने भएकोले विनियमावलीले प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि सांगठनिक संरचनामा अलग्गै इकाई गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था भएअनुरूप विभागमा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि तीनवटा इकाईहरूको व्यवस्था गरी यो कार्य अगाडी बढाइएको छ ।

आ.व. २०५९।६० मा निरीक्षण प्रतिवेदन कार्यान्वयनका सिलसिलामा भए गरेका प्रमुख काम कारवाहीहरूलाई संक्षेपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. वित्त कम्पनी

१.१ स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन कार्यान्वयन

आ.व. २०५९।६० मा विभागको कार्य योजना अनुरूप र कार्य योजनामा नपरेको १ समेत गरी २६ वटा वित्त कम्पनीहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएकोमा २०६० आषाढ मसान्तसम्म २२ वटा वित्त कम्पनीहरूको निरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित संस्थामा पठाई प्रतिवेदन कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ भने अन्य चारवटा प्रतिवेदन २०६० आषाढपछि पठाइएको छ ।

१.२ प्रतिवेदन कार्यान्वयनका सिलसिलामा गरिएको विशेष निरीक्षण

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गर्दा केही वित्त कम्पनीहरूको विवरणहरू अस्वभाविक देखिएको तथा पर्याप्त सूचना उपलब्ध हुन नसकेको कारण देहायका वित्त कम्पनीहरूको विशेष स्थलगत निरीक्षण गरिएको छ ।

- १ हाइसेफ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड
- २ यती फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड
- ३ नेपाल फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- ४ लुम्बिनी फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड
- ५ नेपाल श्रीलंका मर्चेन्ट बैंक लिमिटेड

विशेष स्थलगत निरीक्षणमा देखिएका कैफियतहरूलाई समेत समेटेर ती कम्पनीहरूलाई आवश्यकता अनुसार कर्जा नोक्सानी व्यवस्था थप गर्न, ढुकुटी मौज्जात तथा चेक बिल कलेक्सनको सम्बन्धमा कैफियत सुधार गर्ने लगायत गलत विवरण पेश गरेकोमा कम्पनीका उच्च व्यवस्थापन तथा लेखापरीक्षकलाई सचेत गराइएको छ ।

१.३ स्पष्टीकरण

हिमालय फाइनान्स कम्पनीले पटक पटक ताकेता गर्दा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकमा पठाउनु पर्ने वित्तीय विवरणहरू समयमा नपठाएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ अनुसार कारवाही किन नगर्ने भनी स्पष्टीकरण सोधिएको ।

१.४ सचेत एवम् अन्य कारवाही

नेपाल शेयर मार्केटस् एण्ड फाइनान्स लिमिटेडले Overdraft प्रकृतिको कर्जा प्रवाह गरेको हुँदा राष्ट्र बैंकबाट जारी निर्देशन २०५८ को निर्देशन नं ७ (१) मा उल्लेखित शिर्षक भित्र रहेर मात्र कर्जा कारोवार गर्न निर्देशन दिइएको ।

आ.व. २०५८।०५९ को वित्तीय विवरणहरूको आधारमा गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण गर्दा एकवर्ष भन्दा बढी अवधिको कर्जा किस्तावन्दी रुपमा असुल हुने गरी प्रवाह नगरेको, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेको, कर्जा वर्गीकरण गरी सो अनुरूप जोखिम व्यहोर्ने कोषमा निर्देशन बमोजिम रकम व्यवस्था नगरेको, स्थीर सम्पत्तिको यथार्थ लेखाङ्कन र भौतिक परिक्षण नभएको, आवश्यक नभएको स्थीर सम्पत्ती खरिद गरेको, कम्पनीको अध्यक्ष तथा संचालक संलग्न रहेको संस्थालाई पेशकी प्रदान गरेको, र यस बैंकको निर्देशनको वारम्बार उल्लंघन गरेको देखिएकोले नेपाल शेयर मार्केट एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडका कार्यकारी अध्यक्षलाई सचेत गराइएको छ ।

आ.व. २०५८।०५९ को वित्तीय विवरणको आधारमा गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण गर्दा प्रतिग्राहक कर्जा सीमा र क्षेत्रगत कर्जा सीमा नघाई कर्जा प्रवाह गरेको, यस बैंकको स्वीकृति नलिई एउटै समूहको कम्पनी एन.वि.इन्सुरेन्स कम्पनीमा लगानीगरेको, संस्थापकका नातेदारलाई कर्जा प्रवाह गरेको, पुरानो कर्जा असुल गर्न थप कर्जा प्रवाह गरेको लगायतका कैफियत देखिएकोले कैफियतका सम्बन्धमा दिइएका निर्देशन पालना गर्ने संचालक समितिको प्रतिबद्धता यस विभागमा पेश गर्न र सो सम्बन्धमा साधारण सभामा शेयरधनीलाई समेत जानकारी गराउन नेपाल बंगलादेश फाइनान्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१.५ राय प्रस्तुत

युनाइटेड फाइनेन्स, नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड र नेपाल आवाश विकास वित्त कम्पनी लिमिटेड को क्रमश लिलामी प्रक्रिया, कर्जा प्रवाह प्रक्रिया तथा कर्मचारी सेवा शर्त र पदोन्नती आदि विषयलाई लिई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा परेको उजुरीको छानविन गरी राय पेश गरिएको छ ।

१.६ उच्च व्यवस्थापनसंग छलफल

गैर स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन तथा विशेष निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्दा कम्पनीका कृयाकलापमा स्पष्ट जानकारी लिन तथा ती कम्पनीका सञ्चालक तथा व्यवस्थापनलाई विद्यमान कमी कमजोरी र कैफियतका सम्बन्धमा जानकारी प्रदान गर्न विभागका कार्यकारी निर्देशकज्यूको कार्यकक्षमा निम्न कम्पनीका सञ्चालक तथा उच्च व्यवस्थापनका पदाधिकारीसंग छलफल सम्पन्न गरी कार्यप्रगति सम्बन्धि जानकारी लिइएको छ ।

- १ हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- ३ अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ४ लुम्बिनी फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेड
- ५ पिपुल्स फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ६ हिमालय फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ७ यति फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- ८ ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड

१.७ थप निर्देशन दिइएको

तत्कालिन प्रवन्ध संचालकलाई नियमसम्मत नहुने गरी प्रदान भएको सुविधा फिर्ता गर्न नेपाल हाउजिङ्ग एण्ड मर्चेण्ट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौंलाई निर्देशन दिइएको छ ।

निम्न कम्पनीको सञ्चालन नोक्सानमा बृद्धि भएको कारण प्राथमिक पूंजीमा हास भएको, पूंजीकोष नपुग देखिएको वित्तीय स्रोत संकलन सीमा नाघेको तथा प्रति ग्राहक कर्जा सीमा समेत नाघ्ने देखिएको हुंदा ती कम्पनीको पूंजी बृद्धि गर्ने वा खराब कर्जा असुली कार्यमा तीव्रता ल्याई वित्तीय स्थितिमा सुधार गर्ने गरी व्यवसायिक योजना पेश गर्न लगाइएको ।

- १ अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड
- २ नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड ।

२. विकास बैंक

आ.व. २०५९।६० को वार्षिक कार्य योजना अनुसार निरीक्षण सम्पन्न गर्नु पर्ने ९ वटा विकास बैंकहरूको Corporate Level को स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ। कृषि विकास बैंकतर्फ यसका ११ वटा बैकिङ्ग कारोवार गर्ने शाखा/ उपशाखाहरूको स्थलगत निरीक्षण कार्य शाखा कार्यालयहरू मार्फत तथा १४ वटा विकास बैकिङ्ग, बाणिज्य बैकिङ्ग तर्फका शाखा/ उपशाखाहरूको स्थलगत निरीक्षण कार्य विभागबाटै सम्पन्न गराउने लक्ष रहेपनि शाखा कार्यालयबाट ११ वटा तथा विभाग बाट ५ वटा गरी कूल १६ वटा शाखा/ उपशाखाको निरीक्षण सम्पन्न हुन सक्यो।

२.१ स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन एवम् अनुगमन

गत आर्थिक वर्षमा स्थलगत निरीक्षण गरिएका कृषि विकास बैंक मुख्य कार्यालय, नेपाल औद्योगिक विकास निगम मुख्य कार्यालय, लगायतका अन्य विकास बैंकहरूको Corporate Level को स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनमा देखिएका मुख्य/मुख्य कैफियतहरूका सन्दर्भमा देहाएअनुसार गरिएको छ।

२.१.१ कृषि विकास बैंक मुख्य कार्यालय :

कृषि विकास बैंकको Corporate Level को निरीक्षण प्रतिवेदन कार्यान्वयनको सिलसिलामा उक्त बैंकका महाप्रबन्धक लगायत बरिष्ठ अधिकृतहरूको रोहवरमा श्रीमान् डेपुटी गभर्नरज्यूको कार्यक्षमा छलफल भएको थियो। निरीक्षण प्रतिवेदनमा बैंकको वित्तीय स्थिति, सम्पतिको गुणस्तर, व्यवस्थापन एवं आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, आय-आर्जन स्थिती लगायत विविध पक्षमा देखिएका कैफियतहरूका अन्य बुंदाहरूमा सुधार गर्न निम्नानुसार निर्देशन समेत दिइएको छ।

- (क) बैंकको वर्तमान चुक्ता पूजी पर्याप्त नहुने देखिएकाले मौजुदा पूजीगत आधार एवं संरचनाबाट बैंकलाई भविष्यमा कारोवार विस्तार गर्न समेत अपर्याप्त हुने भएकोले बैंकको पूजी बृद्धि एवम सो को संरचना सुधार गर्ने सम्वन्धमा विस्तृत योजना (Detail Capita Plan)) बनाई पेश गर्ने।
- (ख) उद्देश्य अनुरूपको कार्य क्षेत्रमा सघन रुपमा आफनो क्रियाकलाप तथा कारोवार केन्द्रकृत गर्दै लैजाने
- (ग) बैंकको समग्र व्यवस्थापन र कार्यप्रणालीमा निम्नानुसार सुधार तथा पुनरसंरचना गरी सोको जानकारी यस बैंकलाई समेत दिने।

बैंक व्यवस्थापनमा सुधार (Management Restructuring)

बैंकको संचालक समितिमा पेशागत दक्ष (Profesional) व्यक्तिको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गर्ने।

- बैंकको मौजुदा संगठनात्मक ढांचामा पुनरावलोकन एवं पुनर्संरचना गरी यसलाई उचित आकार (Suitable Size) मा ल्याउने।
- जनशक्ति व्यवस्थापन तथा विकास (Human Resource Management and Development) सम्वन्धमा समयोचित नीति तर्जुमा गरी लागु गर्ने।

कार्यप्रणालीमा सुधार (System Restructuring)

बैंकको कार्य प्रणालीमा खासगरी निम्न पक्षमा कमी कमजोरी देखिएकाले सो सम्बन्धमा आवश्यक सुधार गरी तथा गर्न लगाई सोको जानकारी यस बैंकलाई समेत दिने ।

- कोष व्यवस्थापन (Fund Management)
- व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Management Informance Systeme)
- आन्तरिक लेखा परिक्षण व्यवस्था
- कर्जा तथा परियोजना मूल्यांकन व्यवस्था
- कर्जा अनुगमन तथा मनिटरिङ्ग व्यवस्था

(घ) साना किसान विकास आयोजना क्रमशः साना किसान सरकारी संस्थालाई हस्तान्तरण गर्दै जाने बैंकको कार्यक्रम रहेको भएतापनि लघुवित्त कारोवार गर्न छुट्टै साना किसान विकास बैंक स्थापना भई सकेको सन्दर्भमा साना किसान विकास आयोजनालाई अझै बैंकले संचालन गरि राख्नु वित्तिय दृष्टिकोणले समेत उपयुक्त नदेखिएको परिप्रेक्षमा कार्ययोजना बनाई त्यस्ता साना किसान विकास आयोजना निश्चित समयभित्र साना किसान विकास बैंकलाई हस्तान्तरण गरि सक्ने व्यवस्था गर्ने ।

(च) बैंकको विगत ३ वर्ष यता अनुत्पादनशिल स्थिर सम्पत्ति (घरजग्गा) खरिद एवम् निर्माण कार्यमा तिव्ररूपमा बृद्धि भएको सन्दर्भमा यसबाट बैंकको पूंजीमा परेको दवाव समेतलाई मध्यनजर राखी हाललाई नयां घर जग्गा (स्थीर सम्पत्ति) निर्माण तथा खरिद नगर्ने र अत्यावश्यक परी नयां घर, जग्गा निर्माण तथा खरिद गर्नु परेमा यस बैंकको स्विकृति लिएर मात्र गर्ने ।

२.१.२ नेपाल औद्योगिक विकास निगम

नेपाल औद्योगिक विकास निगमको Corporate Level मा स्थलगत निरीक्षण गरी सोको प्रतिवेदन बैंकका महाप्रबन्धक लगायत उच्च पदस्थ अधिकृत समेतको उपस्थितिमा श्रीमान डेपुटी गभर्नरज्यूको कार्यक्षमा हस्तान्तरण गरिएको थियो । निरीक्षण प्रतिवेदनमा निगमको पूंजी, वित्तीय श्रोत, कर्जाको गुणस्तर र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, लगानी र लगानीमा सम्भावित हानि बापत व्यवस्था, बैंक मौज्दात, तरलता, स्थिर तथा गैर बैकिग सम्पत्ति मुनाफा स्थिति लगायत विविध पक्षमा देखिएका कैफियतहरुका साथै देहायका बुंदाहरुमा सुधार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

(क) प्राथमिक पूंजीको आधार ऋणात्मक भएको सन्दर्भमा निगमले आफ्नो कारोवार संचालन गर्न विभिन्न बाधा व्यवधानको सामना गर्नु परि रहेको हुंदा पुजीबृद्धि तथा सो को संरचना सुधार गर्ने समयबद्ध योजना (Time Bound Capital Plan) बनाई पेश गर्ने ।

(ख) माथी दफा (क) को सन्दर्भमा निगमले संकलन गर्ने वित्तिय श्रोत (संस्थागत निक्षेप, पुनरकर्जा, विदेशी ऋण, औद्योगिक विकास बण्ड आदि) र प्रवाह गर्ने कर्जा अर्को निर्देशन प्रदान नगरिएसम्म २०५९ पौष मसान्त सम्ममा कायम रहेको कूल अंकमा नबढने गरी मात्र कारोवार गर्ने ।

- (ग) कर्जा असुली (Loan Recovery) कार्यलाई प्राथमिकता दिई अभियानको रूपमा कार्यान्वयन गर्न समयबद्ध योजना तर्जुमा गरी यस बैंकलाई त्रैमासिकरूपमा कार्य प्रगति जानकारी गराउने ।
- (घ) निगमको आयव्ययमा सन्तुलन कायम गर्ने सन्दर्भमा यथाशिघ्र विस्तृत आयव्यय योजना पेश गर्ने ।
- (ङ) श्री ५ को सरकारसंगको लेनादेना फछ्यौट गर्ने सम्बन्धमा गठीत समितिको कामकारवाहीको प्रगति सम्बन्धमा नियमित रूपमा जानकारी गराउने र समयमै कार्य सम्पन्न गर्ने तर्फ आवश्यक कारवाही गर्ने ।
- (च) निगमको व्यवस्थापनका निम्न पक्षमा पुनर्संरचना (Management Restructuring) गर्ने-
 – संचालक समितिमा पेशागत दक्ष व्यक्तिको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गर्ने ।
 – मौजुदा संगठनात्मक संरचनामा पुनरावलोकन गरी यसलाई उपयुक्त आकार दिने ।
 – जनशक्ती व्यवस्थापन तथा विकास (Human Resource and Management Development) सम्बन्धमा समयोचित निति तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।

उपरोक्त प्रतिवेदनको सन्दर्भमा निगमले ०६०।३।६ मा कर्जा असुली सम्बन्धमा केहि सुधार गरेको तथा २०६०।२।२९ मा निगमका महा प्रबन्धकलाई कैफियतहरुको बुंदागत सुधार भए गरेको सम्बन्धमा जानकारी दिन विभागमा छलफल समेत गरिएको थियो ।

२.३ चालु आ.व.मा निम्न विकास बैंकहरुको स्थलगत निरीक्षण गरी देखिएका कैफियत सुधारका सम्बन्धमा स्पष्ट निर्देशन सहित प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित संस्थामा पठाईएको ।

- १) नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेड
- २) डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेड
- ३) छिमेक विकास बैंक लिमिटेड
- ४) डिभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेड
- ५) स्वावलम्बन विकास बैंक लिमिटेड
- ६) निर्धन उत्थान बैंक लिमिटेड
- ७) उद्यम विकास बैंक लिमिटेड

उपर्युक्त प्रतिवेदनमा उल्लेखित विसङ्गतिहरुको कतिपय बैंकहरुबाट सुधार भइसकेको जानकारी प्राप्त भएको र बांकी रहेका विसंगति सुधारका लागि निरन्तर अनुगमन भइरहेको छ ।

३. सहकारी संस्थाहरुको प्रतिवेदन कार्यान्वयन

आ.व. २०५९।६० मा १४ वटा सहकारी संस्थाको स्थलगत निरीक्षण गरी निरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित संस्थामा पठाइएकोमा ७ वटा सहकारी संस्थाहरुबाट प्रत्युत्तर प्राप्त भयो । बांकी सहकारी संस्थालाई प्रतिवेदनमा उल्लेखित विसंगतिका सुधारका लागि थप पत्राचार गरियो ।

४. गैरसरकारी संस्थाको प्रतिवेदन कार्यान्वयन

यस बैंकबाट लघु कर्जा कारोवार गर्न स्वीकृति प्राप्त २ वटा गैरसरकारी संस्थाको स्थलगत निरीक्षण गरी निरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित संस्थामा पठाइएकोमा प्रत्युत्तर प्राप्त भयो ।

अन्य कार्यहरु

१. विशेष निरीक्षण :

आ.व. २०५९।६० मा देहाएको संख्यामा वित्तीय संस्थाहरुको विशेष निरीक्षण गरियो ।

वित्त कम्पनी- ४

सहकारी संस्था- ३

विकास बैंक- १

विशेष निरीक्षण पश्चात् आवश्यकता हेरी संस्थाका प्रमुख पदाधिकारीहरूसंग छलफल समेत गरी आवश्यक निर्देशन दिइयो ।

२. अनुगमन निरीक्षण :

आ.व. २०५९।६० मा देहाए वमोजिमका वित्तीय संस्थाहरुको अनुगमन निरीक्षण गरियो ।

वित्त कम्पनी- ८

कृषि विकास बैंक शाखा- ५

विकास बैंक- २

सहकारी संस्था- ३

गैरसरकारी संस्था- १

निरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयनका सिलसिलामा उपर्युक्त वित्तीय संस्थाको अनुगमन निरीक्षण गरी प्रतिवेदनमा उल्लेखित विसति अविलम्ब सुधार गरी जानकारी गराउन निर्देशन दिइयो ।

३. छलफल, गोष्ठी तथा अन्तर्क्रिया

३.१ वित्तीय संस्थाका उच्च पदाधिकारीहरूसंग छलफल

वित्तीय संस्थाहरुको निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका सम्बेदनशील र गम्भीर प्रकृतिका कैफियतहरु सुधार गराउने तर्फ व्यवस्थापनलाई अभिप्रेरित गराउने उद्देश्यले नीति निर्माणसंग सम्बन्धित विभागहरूसंग समेत समन्वय गरी त्यस्ता वित्तीय संस्थाका संचालक समितिका पदाधिकारी तथा कार्यकारी प्रमुखहरुलाई विभागमै बोलाई कैफियतका सम्बन्धमा छलफल गरी सुधार गर्ने प्रतिवद्धता प्राप्त गर्न ३० वटा भन्दा बढी वित्तीय संस्थाका उच्च पदाधिकारीहरूसंग छलफल गरियो ।

३.२ गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन

विभागको वार्षिक कार्य योजना वमोजिम विकास बैंकको निर्देशन, सहकारी संस्थाका निर्देशनहरु एवम् विकास बैंकको संचालनमा स्वनियमनको महत्व सम्बन्धमा गरी तीनवटा गोष्ठी सम्पन्न गरियो । साथै, बैंक सुपरिवेक्षण विभागसंगको संयुक्त आयोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सुपरिवेक्षकहरुको स्थलगत निरीक्षण सम्बन्धमा अनुभव आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले एक दिने तीनवटा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरियो ।